

Araştırma Makalesi

Sil Baştan: Pandemi S¼recinde Kadınların Derinleşen Yoksulluk Deneyimleri

G¼lçin TAŐKIRAN¹

ORCID: 0000-0001-6603-5626

DOI: 10.54752/ct.1280828

“Temizliğe gittiğim bir evde Şebnem Ferah’ın Sil Baştan Şarkısı çaldı radyoda, h¼ng¼r h¼ng¼r ağladım. Bu hayatı sil baştan yaşayabilsem keşke diye diye ağladım. Sonra kalk dedim kendime, silinecek çok yer var daha, işler bitmeyecek...”

Öz: Bu çalışmada pandemi s¼recinde daha da derinleşen yoksulluğun, özellikle yoksulluk sınırı altında yaşayan kadınları nasıl etkilediğine odaklanılmakta ve geçimini ev işçiliği ile sağlayan kadınların yoksulluk deneyimleri konu edilmektedir. Bu kapsamda yüz yüze derinlemesine görüşme gerçeleştirilen 14 kadın ev işçisinin pandemi öncesi ve pandeminin ilk bir yıllık s¼recindeki yoğun kapanma dönemlerindeki yoksulluk deneyimleri, hane içi sağlıklı ve yeterli gıdaya erişim, sağlık hizmetlerine ve eğitim hakkına erişim, işsizlik deneyimleri gibi konular üzerinde durulmuştur. Görüşme bulgularına göre, pandemi öncesi dönemle karşılaştırıldığında, pandemi dönemindeki hane içi barınma ihtiyaçını karşılama, fatura ödeme, gıdaya erişim, sağlık ve eğitime erişim gibi konularda “insani olmayan” koşullarda yaşamak zorunda kalmaya başladıkları; yakın çevrelerinin de benzer durumları yaşaması sebebiyle ekonomik destek bulmakta güçlük çektikleri gör¼lmektedir. Pandemi öncesi döneme göre menstr¼el ür¼nlere erişimde daha çok zorluk yaşayan kadınların, hane içi ihtiyaçların karşılanması için yardımlara başvurma, askıda ekmek ya da sıcak yemek sıralarında bekleme konularında da hanedeki erkeklerden daha görün¼r oldukları dikkat çekmektedir. Ayrıca pandemi öncesi dönemde yoksulluk sınırı altında yaşamalarına rağmen ‘dini referanslara dayanan’ bakış açısıyla

¹ Doç.Dr. Altınbaş Üniversitesi, gulcin.taskiran@altinbas.edu.tr

TAŞKIRAN, G. (2023) “Sil Baştan: Pandemi S¼recinde Kadınların Derinleşen Yoksulluk Deneyimleri”, Çalışma ve Toplum, C.2, S.77. s. 1025-1062

Makale Geliş Tarihi:18.01.2023 - Makale Kabul Tarihi: 30.03.2023

kendilerini yoksul olarak tanımlamadıkları halde özellikle kapanma dönemlerinde ve işsiz kaldıkları dönemlerde kendilerini yoksul olarak gördükleri, yoksullukla mücadele için hane birleştirme, yemek bölüşme, kaçak elektrik kullanma gibi geçinme stratejileri geliştirdikleri ve yoksullukları derinleştikçe yoksulluğun kuşaklararası aktarımına ve geleceklere dair kaygılarının ve ümitsizliklerinin arttığı görülmektedir.

Anahtar Kelime: Yoksulluk, kadın yoksulluğu, yoksulluk deneyimi, ev işçiliği.

Back to Beginning: Women's Experiences of Deepening Poverty During the Pandemic

Abstract: This study focuses on how poverty, which has deepened especially during the pandemic, affects women living below the poverty line and focuses on the poverty experiences of women who make their living as domestic workers. In this context, face-to-face in-depth interviews were conducted with 14 female domestic workers, focusing on issues such as poverty experiences before the pandemic and during the intense lockdown periods in the first year of the pandemic, access to healthy and sufficient food in the household, access to health services and the right to education, and unemployment experiences. According to the interview findings, compared to the pre-pandemic period, it is observed that women in the pandemic period started to have to live in "inhumane" conditions in terms of meeting household housing needs, paying bills, access to food, access to health and education; they had difficulty in finding economic support due to the similar situations of their close circles. It is noteworthy that women, who have more difficulties in accessing menstrual products compared to the pre-pandemic period, are also more visible than men in the household in terms of applying for aid to meet household needs, waiting in lines for bread or hot food. It is also observed that although they did not define themselves as poor with a 'thankful' perspective despite living below the poverty line in the pre-pandemic period, they saw themselves as poor, especially during periods of closure and unemployment, and developed living strategies against poverty such as household unification, food sharing, illegal electricity use, and as their poverty deepened, their anxiety and hopelessness about the intergenerational transmission of poverty and their future increased.

Key Words: Poverty, women's poverty, poverty experience, domestic labor.

Giriş

George Orwell, “Down and Out In Paris and London”² eserinde "Yoksulluk gerçeği geleceği yok eder." der (2013). Edebiyattan sinemaya ve müziğe kadar toplumsal yaşamın her alanına sirayet eden yoksulluk olgusu, insanların hayatı nasıl yaşadığını belirleyen ekonomik kaynakların varlığı ve yokluğu üzerinden açıklanmasına rağmen bireyin tüm yaşamına etki eden, yaşam biçimi, sağlığı, aldığı eğitimi, beslenme biçimi, hatta gelecek tahayyülü gibi tüm konulara kaynak teşkil eden bir unsurdur. Amartya Sen (1999) yoksulluğu bir kapasite yoksunluğu olarak tanımlar. Bu kapasite yoksunluğu, Orwell’in söz ettiği geleceği yok eden gerçekliğin ta kendisidir. Sen, daha iyi bir temel sağlık ve eğitim hizmeti almanın, sadece yaşam kalitesini arttırmadığını, aynı zamanda bireyin gelir edinme kapasitesini artırarak, gelir yoksulluğundan da özgürleşmesini sağladığını ifade eder (Sen, 1999: 131).

Yoksulluk öncelikle toplumdaki özel politika gerektiren grupları tehdit eden bir olgudur. Yoksulluğa maruz kalan ve bu çalışmanın konusunu oluşturan özel politika gerektiren gruplardan biri de kadınlardır. Eğitime erişim kısıtları, toplumsal cinsiyet rolleri, evde bakım hizmetleri, işgücüne güvencesiz halkalardan dahil olabilmeleri, emek piyasasındaki ücret eşitsizliğine maruz kalmaları gibi sebepler kadınları erkeklere göre daha fazla yoksullaştırmaktadır. Yoksulluk, ekonomik kriz ve Covid 19 salgınının birleştiği şu dönemlerde çok daha yıkıcı bir etkiye sahip. SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu bulaşıcı bir hastalık olan Koronavirüs (COVID-19) 2019 sonlarında Çin’in Wuhan kentinde görülmüş, ardından hızla yayılmaya başlayıp bu virüse bağlı ölümler kaydedilmeye başlayınca 12 Mart 2020’de Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir (WHO, 2020). Bu süreç hızla okulların kapanıp uzaktan eğitime geçtiği, hizmet sektöründeki işyerlerinin evden çalışma uyguladığı, Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’nın da “Evde Kal” kampanyaları düzenlediği bir dönem olmuştur. Sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı, restaurant ve kafe gibi yeme-içme mekanlarının kapatıldığı, riskin düşürülmesi için maske- mesafe kurallarının uygulandığı bu süreç aynı zamanda kapanan işyerleri sebebiyle birçok insanın da işsiz kaldığı, gelir yoksunluğu sebebiyle daha da yoksullaştığı bir süreç olmuştur.

Bu çalışmada, temelde kadınların yoksulluğa düşmesinin sebeplerine odaklanarak, yoksulluğu çok daha fazla derinleştiren salgın döneminin özellikle ilk bir yılındaki yoğun kapanma dönemlerindeki kadın yoksulluğuna yansımalarına yer verilmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerle, kadın yoksulluğuna İstanbul’un yoksul bir semtinde yapılan saha araştırmasıyla odaklanmayı hedefleyen bu çalışmada, emek piyasasının en güvencesiz ve yoğun bir şekilde kayıtdışı çalışılan işlerinden biri olan ev işçiliği ile geçimlerini sağlayan kadınların pandemi döneminde derinleşen yoksulluğu, gündelik yaşam pratikleri açısından ele

² Paris ve Londra’da Beş Parasız

alınacaktır. Bu çerçevede önce yoksulluk kavramı gelir yoksunluğundan insan hakkı temelli perspektif hatında tartışılacak ve pandeminin yoksulluğa, özellikle de kadın yoksulluğuna etkisine değinilecektir. Ardından çalışmanın saha araştırmasına konu edinilen ücretli ev işçisi kadınların çalışma şartlarına vurgu yapılarak, saha araştırmasının bulguları paylaşılacaktır.

Gelir Yoksunluğundan İnsan Hakkına: Kavramsal Tartışmaların Ötesinde Yoksulluk

Yoksulluk çalışmalarına ilişkin literatür ağırlıklı olarak yoksulluğun etkilerinin nasıl hafifletilebileceğine ve nasıl ortadan kaldırılabileceğine odaklanmaktadır.

Yoksulluk, nedenlerine göre genel olarak iki temel yaklaşımla açıklanmaktadır (Addae-Korankye, 2014; Ajakaiye & Adeyeye, 2001; Brady, 2019; Thurow, 1967). Bunlardan ilki yoksulluğun yapısal ve sosyo-ekonomik sorunlardan kaynaklandığını öne sürmektedir. Bu yaklaşımda işgücü piyasasındaki sorunlar ve eşitsizlikler, fırsat eşitsizlikleri, coğrafi ve bölgesel sorunlar, eğitim ve sağlık alanında kamusal harcamaların yetersizliği, ikincisi de yoksulluğun nedenini bireylere yükleyen daha bireyselci bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım da bireyin yetenek, beceri, şans ve çalışma istek ve azmine odaklanmaktadır (Şenses; 2006: 145-146). Kapitalist sistem özü gereği yoksulluğun sebeplerini bireye yükler. Thatcher 'yoksulluğun bireylerin kişisel başarısızlığı olduğunu' iddia etmişti. İnsanların nasıl bütçe yapacaklarını ve kazançlarını nasıl harcayacaklarını bilmedikleri için yoksul olabileceğini, bunun da bir kişilik kusuru olduğunun altını çizmişti (Dowden ve Herald, 1978). Bu ideolojik perspektif elbette sistemin geliştirdiği, yoksulluğun sebeplerini bireye yükleyen, çok sayıda çocuk yaptığı, bütçesini yönetemediği, tembel olduğu iddiasıyla bireyi suçlayan; devleti ve piyasayı bunun dışında tutan nedenlerle yoksulluğun sebeplerini açıklayan bireysel bakış açısı ile oldukça uyumludur.

Yoksulluğun ortaya çıkış nedenleri iktisadi yaklaşımlara göre farklılık arz etse de, kapitalist sistem içerisinde daha çok bireye yüklenen nedenler ağırlık taşımaktadır. Nedenleri farklı sınıflamalar altında incelenmekle birlikte yoksulluğun nedenlerini açıklayan yaklaşımlar genel olarak bireye ve sosyal yapıya yükleyen yaklaşımlar olarak iki ayrı sınıflamada değerlendirilir. Yoksulluğun nedenlerini bireye ve sosyal sisteme dayandıran ikili bir sınıflandırma içinde değerlendiren Wright'a göre, yoksulluk kültürü ve genetik/ırksal aşağılama temelli yaklaşımlar yoksulluğun sebebinin birey üzerinden açıklarken, sınıf sömürüsü ve tahrip edilmiş sosyal sistem yaklaşımları ise yoksulluğun sebebinin sosyal sistemin yani kapitalizmin özünde olduğuna vurgu yapmaktadır (Wright, 1994: 32).

Londra'da Booth tarafından yapılan yoksulluk olgusuna ilişkin ilk bilimsel araştırmalar birincil ve ikincil olarak iki farklı yoksulluk tipi olduğuna işaret

etmektedir. Bu araştırmada birincil yoksulluk gıda yoksunluğu anlamına gelirken, ikincil yoksulluk bireylerin öznel ihtiyaçları üzerinden yoksulluğu açıklayan “görelî yoksulluk”tur (Erdem, 2003). Gıda ve gıda dışı yoksulluk ayrışması aslında mutlak ve görelî yoksulluk ayrışmasına temel teşkil etmekle birlikte, yoksulluk genel olarak iki ayrı bakış açısı üzerinden tanımlanmaktadır. Bunlar yoksulluğu gelir ve tüketim üzerinden (mutlak ve görelî yoksulluk) ve sağlık, beslenme, eğitim, boş zaman gibi yaşam koşulları üzerinden tanımlama şeklindedir.

Yoksulluğun, tanımlaması, ölçülmesi ve yorumlanması oldukça karmaşık kavramlardan biri olmasının sebebi kavramın disiplinlerarası olmasından kaynaklanmaktadır. Önder ve Şenses’e göre yoksulluk kavramı gelirin bölüşümü konusunda iktisadi, yoksulların farklı bir toplumsal kategori oluşturması sebebiyle sosyolojik, yoksulluğun öznel algılamayla da ilgili olması yüzünden psikolojik, kavramın bireylerin yoksulluğu açısından değerlendiriliyor olması sebebiyle antropolojik, yoksul olanlar ve olmayanların kentsel mekan kullanımı açısından farklılaşması sebebiyle de kent bilimsel özellikler taşımaktadır. Bu da yoksulluk kavramını, daha karmaşık ve açıklanması- ölçülmesi zor hale getirmektedir (2006: 3).

Önder ve Şenses yoksulluk çalışmaları üç başlık altında kategorize etmektedir. İlk kategoride yoksulluğu iktisadi olarak açıklamaya çalışan ve bir yoksulluk profili ortaya koymaya çalışan çalışmalar, ikinci kategoride yoksulluk ölçümünde mevcut tanım ve sınıflandırmaların yetersiz kaldığını düşünen ve yeni ölçüm teknikleri araştıran çalışmalar, üçüncü kategoride ise yoksulluğu bir iktisadi kategori olarak değil, gündelik yaşamın yeniden üretimi açısından değerlendiren, ölçüm ve sayısallaşma kaygısı gütmeyen çalışmalar yer almaktadır (2006: 3-4).

ILO, yoksulluk tanımının mutlak terimlerle veya görelî terimlerle, parasal terimlerle veya parasal olmayan yönleri hesaba katarak, ulusal yoksulluk sınırına göre veya uluslararası olan haliyle değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayarak, bireylerin günlük kişi başı tüketimi veya geliri 1,90 ABD dolarından az olan bir evde yaşıyorlarsa yoksul olarak kabul edileceği anlamına geldiğini belirtmektedir. Mutlak yoksulluk sınırı ise, sabit bir gelir veya tüketim eşiği (asgari yaşam standartlarını sağlamak için gerekli görülen miktar) ile ilişkili olarak yoksulluk durumunu belirlerken, görelî yoksulluk sınırları, kişileri "yoksul" olarak sınıflandırmak için göreceli bir gelir veya tüketim ölçüsü kullanır. Görelî yoksulluk, referans nüfusun geri kalanının gelirleriyle ilişkili olarak tanımlanır. Görelî yoksulluk sınırına bir örnek, medyan gelirin³ yüzde 60’ıdır (ILO, 2019).

Mutlak ve görelî yoksulluktaki sahip olunan varlık ve kazançlara dayalı yoksulluk tanımlaması, Amartya Sen’in yaklaşımında -gelir ve harcama temelli yaklaşımın ötesinde- sahip olunan olanak ve fırsatlar ve bunlara erişim temelinde açıklanmaktadır. Sen, sahip olunan servet ve gelirden ziyade yaşam kalitesi ve temel

³ Gelirler küçükten büyüğe sıralandığında ortaya düşen değer medyan geliri ifade etmektedir.

özgürlüklerden üzerinden yoksulluğun tartışılması gerektiğini vurgular. Yoksulluğu, düşük gelir üzerinden değil, temel kapasitelerden yoksunluk olarak görür ve bu “kapasite yoksunluğunun” da erken ölümlerde, ciddi şekilde yetersiz beslenmede, hastalıklarda ve okuryazarlık oranının düşüklüğünde tezahür ettiğini ifade eder (1999: 36). Sen’e göre yoksulluk, gelire ek olarak kişisel farklılıklar ve yapabilirlik engelleri, engellilik, hastalık vb. gibi insanların farklı fiziksel özellikleri sebebiyle farklılaşan ihtiyaçları; iklim gibi çevreye ve doğaya ilişkin faktörler; kamusal hizmetler, sağlık ve eğitime erişebilme, yaşanan ortamda şiddet olup olmaması gibi sosyal koşullar ve kişisel yapabilirlik ve farklılıkların ilişkisel görünüşleri, yani toplumlar-kültürler arasındaki algılayış-değerlendirme farklılıkları içinde değerlendirilmelidir.

Yoksulluğu gelir merkezli açıklayan ve sınıflandıran yaklaşımlardan uzaklaşma çabaları sonucu Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından “insani yoksulluk” kavramı geliştirilmiştir. Bu kavram, bir toplumdaki okur-yazarlık oranının düşüklüğü, kısa yaşam süresi, yetersiz beslenme, ana-çocuk sağlığı eksikliği, önlenemez hastalıklara yakalanmak gibi kriterleri ele alarak değerlendirir ve bunların erişilebilirliğini gündeme getirir. UNDP’nin 1998’den beri yayınladığı insani yoksulluk endeksi (Human Poverty Index) refah, eğitim ve sağlık standardı olmak üzere üç kriter üzerinden hesaplanmaktadır (Uyan-Semerci, 2010; Yaşar ve Taşar, 2019).

Yoksulluğu sadece gelir üzerinden açıklayan dar tanımlar, yoksulluğa bütünsel bakmanın önünde önemli bir engeldir. Bir özne olarak “yoksul”, tarihsel süreçte kendisinin varlığından rahatsızlık duyulan ve görünür olması istenmeyen “örnek olmayan” bir vatandaş; makbul olmayan vatandaş olarak görülmüştür. İngiltere’deki Yoksulluk Yasaları da yoksullara yardım edilmesini yasaklayan yasalardır. Özellikle ilk dönem yasaları (1349-1531) yoksulu aşağılayan ve kınayan, onu kurnaksız, sorumsuz, serseri, hatta kamu düşmanı ilan eden ve şiddetli bir şekilde cezalandırılması gerektiğini vurgulayan, yoksulların ve yoksul çocukların aleyhine çıkarılmış yasalar mevzuatıdır (Gündüz ve Kısaç, 2021: 1). Yoksulluk farklı zamanlarda, farklı toplum ve coğrafyalarda yoksullara bakış açılarına göre değişmekte, farklı şekiller ve tanımlar almaktadır. Nitekim, yukarıda verilen yoksulluk tanımlarındaki “sosyal olarak kabul edilmiş” ve “buldukları toplumca kabul edilebilir” ifadeleri bu tür bir öznelliği anlatmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006).

Varlığından rahatsızlık duyulan bu kesim tarih sahnesinde yoksul olmasından ötürü cezalandırılan kesim olmuştur. Ancak yaşamsal döngü içinde emek gücüne ihtiyaç duyulan, düşük vasıflı ve düşük ücretli kesim, adeta vazgeçilmez bir gruptur. Herkesin yapmak istemediği işleri yapabilen/yapmayı kabul eden ve yaptığı işlerle bağlantılı olarak düşük gelir getirisi sebebiyle de yoksulluk döngüsüne giren insanlar dünyanın her yerinde temelde bir sorun olarak görülseler de ucuz işgücü olarak sermaye birikiminin de önemli ayaklarından biridir.

Yoksulluk bireyin gıda, barınma, giyim-kuşam gibi temel ihtiyaçlara; daha geniş perspektifte sağlık, eğitim ve altyapı hizmetlerine erişememesi/kısıtlı erişimi olarak değerlendirilmektedir. Bu kısıtlılık altındaki bireylerin yaşam hakkı risk altındadır. Bu sebeple yoksulluk olgusu ve deneyimi, bir insan hakkı ihlali boyutuyla incelenmelidir. 10 Aralık 1948'de ise İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer alan 25. maddenin birinci bendi ile herkesin, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve iyi yaşaması için yeterli yaşama standartlarına hakkı olduğunun altı çizilmiştir. İnsanca yaşam, bireyin kendisinin ve ailesinin iyi yaşam standartlarına hakkı olması, bir anlamda yoksulluk içinde yaşamının insani olmadığına vurgu yapar. Ayrıca yoksulluk İHEB'nin 26. maddesinde yer alan eğitim hakkını da ihlal etmektedir. Yoksulluk sağlık, eğitim, barınma açısından temel ihtiyaçları kapsayan bir kavramdır. Uluslararası diğer düzenlemeler açısından bakıldığında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1992 tarihli ve 134 nolu kararında yoksulluğun, “insan onurunun ihlali ve yaşam hakkına tehdit” oluşturduğu kabul edilmiştir. Ayrıca İnsan Hakları Komisyonu 2001 tarihli 31 nolu kararında ise yaygın yoksulluğun insan onurunun ihlali olduğu, eğer yoksulluk ortadan kaldırılırsa insan haklarının güvence altına alınabileceğinin altı çizilmiştir (Taşgın, 2017: 205- 206).

İnsan hakkının ya da insan onurunun ihlali olarak yoksullukla mücadele için gerekli sosyal politikaların üretilmesi uluslararası kuruluşların da öncelikli politikaları arasında yer almaktadır. İnsan hakları örgütleri de yoksulluğun insan haklarıyla ilgili bir sorun olduğunu ve bireyin beslenme, barınma, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının yoksulluk nedeniyle karşılanamamasının insan hakları ihlali olduğunu geniş ölçüde kabul etmektedir ve bu durum insan haklarının gerçekleşmesinin önünde bir engel olarak kabul edilmektedir (International Council on Human Rights Policy, 2003: 21).

Yoksulluğun tanımlanmasındaki farklılıklar, yoksulluğa ve buna çözüm olarak geliştirilen sosyal politikalara da sirayet etmektedir. Değerler sistemi merkezli ve hak temelli olmak üzere iki tür sosyal politika yaklaşımından söz edilebilir. Gelir ve harcama temelli yoksulluk yaklaşımları ile değerler sistemini öne çıkaran hayırseverlik temelli yaklaşımlar kişilerin itibar ve iradelerini göz önünde bulundurmamaktadır. Değerler sistemi temelli yaklaşım ise bireyi bir çalışan ve işgücünün bir parçası olarak görür. Bir başka deyişle topluma katılmanın tek yolu çalışmaktır. Hak temelli yaklaşım ise yoksulluğu yalnızca insani ve sosyal bir sorun olarak görmeyip politik bir sorun olarak ele alır. Hak temelli yaklaşım, Buğra'nın ifadesiyle “insanın toplumun bir ferdi olmasından kaynaklanan ve toplumsal yaşamını sürdürebilmesini sağlamaya yönelik haklarını temel alır ve toplumu emek piyasasının önüne koyar, sonra da bazı insanları diğerlerinin himmet ve merhametine muhtaç durumda bırakan bir toplum düzenini sorgular” (Buğra, 2008: 12-13).

Yoksulluğun gelir odaklı kavramsallaştırılmasından ziyade yoksulluğa daha kapsamlı bakmayı hedefleyen Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve

Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme Girişimi tarafından geliştirilen Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) ise, yoksulluğu insanların çeşitli şekillerde nasıl deneyimlediğini anlamak için gelirin ötesine bakar. ÇBYE açıklama gerekçelerinden biri, dünyadaki çoğu ülkenin yoksulluğu gelir yetersizliği olarak tanımlaması ancak yoksulların kendilerinin, yoksulluk deneyimlerini çok daha geniş olarak ele alması. Yoksul bir kişi aynı anda birden fazla dezavantaja sahip olabilir – örneğin sağlık sorunları veya yetersiz beslenme, temiz suya erişimin kısıtlı olması veya elektrik eksikliği, düşük iş kalitesi veya eğitime erişim kısıtı vb. gibi. Yalnızca gelire odaklanmak, yoksulluğun gerçekliğini anlamak ve kavramak için yeterli değildir. Daha kapsamlı bir tablo oluşturmak için ÇBYE kullanılması önerilmektedir. ÇBYE kimin yoksul olduğunu, nasıl yoksul olduklarını ve yaşadıkları farklı dezavantajları ortaya çıkarmaktadır. Temel bir yoksulluk ölçüsü sağlamanın yanı sıra, bir ülkenin farklı bölgelerindeki ve farklı insan alt grupları arasındaki yoksulluk düzeyini ortaya çıkarmak için çok boyutlu ölçütler ayrıştırabilir (MPPN, 2022). ÇBYE güvenli su eksikliği, yeterli beslenme veya ilköğretim gibi 10 göstergeyi sorgulayarak insanların sağlık, eğitim ve yaşam standardında nasıl geride bırakıldığını tanımlar. Bu ağırlıklı göstergelerin en az üçte birinde yoksun olan kişiler çok boyutlu yoksul olarak sınıflandırılmaktadır.

2021 ÇBYE'ye göre, gelişmekte olan ülkelerde yaklaşık 1,3 milyar insan çok boyutlu yoksulluk içinde yaşıyor. Çok boyutlu yoksulların kabaca yarısı (644 milyon kişi) 18 yaşından küçüktür ve yüzde 8,2'si (105 milyon) 60 yaş ve üzerindedir. Verilerin mevcut olduğu ülkelerde, etnik azınlıklar, yerli halklar, alt kastlar ve hane reisi kadın olan haneler daha yüksek düzeyde çok boyutlu yoksulluğa sahiptir. Bu, sayılar ulus altı bölgesel farklılıklara ve kırsal ve kentsel eşsizliklere karşı kontrol edildiğinde bile geçerlidir. Çok boyutlu yoksulların yaklaşık üçte ikisi, hiçbir kız çocuk veya kadının en az altı yıllık eğitimi tamamlamadığı hanelerde yaşıyor. 2021 Endeksi, 5,9 milyar insana veya dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 92'sine ev sahipliği yapan 109 gelişmekte olan (geç kapitalistleşmiş) ülkeye ilişkin verileri içeriyor (UNDP, 2021).

Kadın Yoksulluğu ve Pandemi Süreci

Yoksulluğu kadınlar özelinde anlamaya çalışan, kadın yoksulluğunu pandemi sürecinin kendine has koşulları içinde değerlendirmeye çalışan bu bölüm, kadın yoksulluğu, pandemi sürecinde kadın yoksulluğu ve işgücü piyasaları verileriyle kadın yoksulluğunu tartışan başlıklar altında incelenebilir.

Kadın Yoksulluğu

Yoksulluk ile ilişkilendirilen önemli kavramlardan biri dezavantajlılıktır. Özel politika gerektiren grupların (kadın, çocuk, yaşlı, engelli, göçmen vb.) yoksulluğu daha

muhtemel ve içinden çıkılması güçtür. Dezavantajlılığın temelindeki ayrımcılık, eğitime erişme, sağlıklı yaşamsal koşullara ulaşma, hatta düzgün bir işe girme konusunda da bireylerin önünde önemli bir engel olarak karşımıza çıkar. Düzgün bir eğitim alamama ya da meslek edinememe hali de kişiyi çoğunlukla düşük gelirle yaşamaya mecbur kılmaktadır. Dezavantajlı gruplardan biri de kadınlardır. Kadınların yoksulluğu, eşitsiz cinsiyet rolleri örüntüsünün bir sonucudur (Kümbetoğlu, 2002: 130). Toplumsal cinsiyete bağlı rol dağılımı, evde bakım hizmetlerini kadına yüklediği için kadının işgücüne katılımı ancak erkek emeğinden daha düşük ücretli emeğe ihtiyaç duyulduğu noktada -yine sistemin kendisine evin dışında da ihtiyaç duyduğu noktada- başlamıştır. İşgücü piyasasına erkek emeğine göre ikincil emek olarak dahil olabilen kadınların çoğunlukla kayıtdışı, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalıştırılması da kadın yoksulluğuna zemin hazırlamaktadır.

1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar çerçevesinde değerlendirildiğinde işgücünün küresel düzeyde feminizasyonunun yaşandığı geç kapitalistleşmiş ülkelerde, özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinde çeşitli feminist araştırmacıların çalışmaları, izlenen kalkınma stratejisine bağlı olarak, sanayileşme düzeyinin kadın işgücüne olan talep açısından önemine dikkat çekmiştir (Toksöz, 2016: 68). Ancak kadının işgücüne katılımı düşük ücretli, kayıtdışı ve ağır çalışma koşulları altında olmasından dolayı kadının yoksulluğunu pekiştiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de ise kentlerde kadınların işgücüne katılım oranlarının çok düşük kaldığı, katılanlar arasında kayıtdışı istihdamın yaygın olduğu bu dönemde, devletin kadın istihdamına yönelik herhangi bir politikası da söz konusu değildir. Ucuz işgücüne olan talep ile birlikte 1970’ler sonrasında neoliberal dönemde işgücü piyasalarında tarihin herhangi bir zamanından daha fazla kadın istihdama katılırken, istihdamda “düşük kalitede, düzensiz ve kayıtdışı olarak yoğunlaşan kadınlarla” işgücü piyasaları cinsiyete göre ayrılmış hale gelmiştir (sexsegregated). Kadınlar özellikle küçük aile işletmelerinde, parça başı ücretli, güvencesiz istihdam durumu, düşük, düzensiz veya ücretsiz, sosyal güvenliğe, uluslararası çalışma standartları ve insan haklarına erişimin kısıtlı olduğu ya da hiç olmadığı, koruma ve yaptırımların uygulanmasını sağlamak için sınırlı örgütlenme kapasitesinin olduğu işlerde emek piyasasına dahil olmaktadır.

Buğra, yoksul olmayanların içgüdüsel talebinin, yoksulların göz önünden kaldırılması olduğunu ancak bu insanların aynı zamanda “işgücü” olması sebebiyle varlıklarına katılan bir kesim olarak görüldüğünü belirtmektedir (2008: 10). Bu çalışma içinde konu edinilen kadınlar, aslında dolaylı olarak emek gücüne muhtaç olunan da kesimdir. Eğitilmiş erkek ve kadınların işgücüne dahil olabilmeleri için evde bakım hizmetlerini devredebilecekleri bu yoksul kadınlara ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında hanede kadına yüklenen görevler ancak başka bir kadına (ücretli ev işçisine) devredildiğinde eğitilmiş kadın

istihdama dahil olabilmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilmesine de zemin hazırlamaktadır (Taşkiran, 2020; Bora, 2018: 186)

Yoksulluk verilerinin hane temelli olması, hane içi eşitsizliklerin görünür kılınmasının önündeki önemli engellerden biridir (Ünlütürk Ulutaş, 2009: 26). Bu sebeple bu çalışmada hanehalkı işgücü istatistiklerinde işsizlik, işgücüne katılım ve istihdam verileri, cinsiyete dayalı ücret açığı verileri dikkate alınarak kadınların neden erkeklere göre daha yoksul olduğunun altı çizilmeye çalışılmaktadır.

Cinsiyet eşitsizliği, dünyadaki en eski ve en yaygın eşitsizlik biçimlerinden biridir. Kadınları inkar eden ve yok sayan bakış açısı, kadın emeğini değersizleştirmektedir. Son yıllarda bunu değiştirmek için bazı önemli ilerlemelerin varlığına rağmen, hiçbir ülkede kadınlar ve erkekler arasında ekonomik eşitlik sağlanamamıştır ve kadınların yoksulluk içinde yaşama olasılığı hâlâ erkeklerden daha yüksektir. Oxfam'a göre kadın yoksulluğunun azaltılması herkesin yoksulluğunu azaltacaktır. Latin Amerika örneğinde olduğu gibi, 2000-2010 yılları arasında kadınların ücretli işlerdeki artışı, yoksulluk oranlarında ve ücret eşitsizliğinde yüzde 30 azalmayı sağlamıştır (Oxfam, 2022).

Yoksulluk, savaş ve doğal afet dönemlerinde tüm yaşam koşullarını daha da zorlaştıran bir olgudur. COVID 19 pandemisi de yoksulluk içinde olan hane ve bireylerin yoksulluğu daha derinden hissettiği bir süreç olmuştur. Halihazırda ciddi bir sorun olan kadın yoksulluğu konusu da pandemi sürecinde daha da derinleşmiştir. Birçok uluslararası kuruluşun raporları da önümüzdeki yıllarda pandemi etkisinin devam edeceğini göstermektedir.

Pandemi Sürecinde Kadın Yoksulluğu

Yoksulluğu gündelik yaşamın rutin seyrinde deneyimlemek ile anormal süreçlerde deneyimlemek arasında çok ciddi bir fark vardır. En basit tanımıyla günlük gerekli asgari gıdayı edinememe hali olarak açıklanabilecek yoksulluk durumu, aslında hayatta kalabilecek gıdanın temini dışında, barınma, yeterli sağlık koşullarına erişme hatta kamusal kaynaklara ve haklara erişimi de kapsamaktadır. Bunlardan yoksun olma hali yoksul olma hali olarak değerlendirilmelidir. COVID 19 pandemisi dönemi de anormal ekonomik bir krizle birleşerek anormal bir sürecin deneyimlenmesine sebep olmuştur.

UN Women ve UNDP'nin yeni hayata geçirdiği COVID-19 Küresel Toplumsal Cinsiyet Müdahalesi İzleme Aracı, salgın tedbirlerinde sosyal koruma ve istihdam ile ilgili konularda kadınların ihtiyaçlarının büyük oranda göz ardı edildiğine dikkat çekmektedir (UNDP, 2021). Dünya Bankası Raporu, pandemiye bağlı iş kayıplarının ve yoksunluğun zaten yoksul ve savunmasız insanları sert bir şekilde etkilediğini ve aynı zamanda milyonlarca yeni yoksul yaratarak küresel yoksulluk profilini kısmen değiştirdiğini ifade ediyor. Yoksulluğun profili değişirken, yeni yoksulların COVID-19'dan önce aşırı yoksulluk içinde yaşayanlara

göre daha kentsel, daha eğitilmiş ve tarımda çalışma olasılıklarının daha düşük olduğunu gösteriyor (World Bank, 2022).

Dünya Bankasının aşırı yoksulluk (günde 1.90 \$'dan az gelir elde edenler) GEP(Yoksulluğun büyüme esnekliği)⁴ verilerine göre, COVID-19'dan önce, son otuz yılda küresel yoksul sayısında krize bağlı diğer tek artış, aşırı yoksulluğu 1997'de 18 milyon ve 1998'de 47 milyon daha artıran Asya mali krizidir. 1999'dan bu yana geçen yirmi yılda, dünya çapında aşırı yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısı 1 milyardan fazla insan azaltıldığı belirtilmektedir. Yoksulluğun azaltılmasındaki bu başarının bir kısmı, COVID-19 salgını nedeniyle tersine çevrilmiş durumda olduğu belirtilmektedir. COVID-19 salgınının 2020 yılında aşırı yoksulluğu 88 milyon (temel tahmin) ile 93 milyon (aşağı yönlü tahmin) arasında artıracığı tahmin edilmektedir. Aksi takdirde aşırı yoksulluktan kurtulacak ancak pandemi nedeniyle bu durumdan kurtulamayacak olanlar (yani 2020'de 31 milyon kişi) göz önüne alındığında, 2020'de COVID-19'un neden olduğu toplam yeni yoksulların 119 ila 124 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir (World Bank, 2022).

Yoksulluk tartışmalarının ötesinde derin yoksulluk, kişilerin açlık sınırı altında olup en temel haklarına dahi erişemediği sosyal dışlanma ve ayrımcılığın sebep ve sonuç olduğu bir yoksulluk halidir. Michigan Üniversitesi Ulusal Yoksulluk Merkezi'ndeki araştırmacılar da 1996-2011 dönemi boyunca aşırı yoksulluğu incelemişler ve Dünya Bankası'nın derin yoksulluk tanımını, kişi başına günde 2 dolardan veya daha azıyla yaşamak olarak kullanmışlardır (Center for Poverty and Inequality Research, 2022).

Dünya Bankası'nın Yoksulluk ve Paylaşılan İlerleme: Talihin-Servetin Tersine Çevrilmesi (Poverty and Shared Prosperity Rehearsals of Fortune-2020) raporuna göre, COVID-19 (koronavirüs) salgını, bir nesilde ilk kez küresel yoksulluktaki kazanımları tersine çevirdi. Bu rapora göre, 2020'de 88 ila 115 milyon daha fazla insanın aşırı yoksulluğa sürükleneceğinin beklendiği belirtilmektedir (World Bank, 2020). Dünya Bankasının Ekim 2022'de yayımladığı verilere göre ise, 2015- 2019 yılları arasında dünya genelindeki aşırı yoksul sayısı düşüş gösterirken, pandemi ile birlikte hızla yükselmiştir. 2015 yılındaki 739.5 milyon aşırı yoksul sayısı 2019'da 641.4 milyona düşmüş, pandemi ile birlikte 2020'de 719 milyona yükseldiği beklenmektedir (World Bank, 2022). Yoksulluk ve pandemi ilişkisini Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi ile açıklamaya çalışan BM, 2021 Endeksi ilk kez yoksulluk ve etnisite ile ırk, kast ve cinsiyet arasındaki ilişkileri incelemiştir. BM'ye göre tıpkı pandeminin yansımalarında olduğu gibi, etnik köken, kast ve cinsiyet, insanların çok boyutlu yoksulluk yaşama olasılığı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir (UNDP, 2021).

⁴ Yoksulluğun büyüme esnekliği (GEP), ortalama (kişi başına) gelirdeki yüzde değişimle ilişkili yoksulluk oranlarındaki yüzde azalmadır.

Salgının işgücü piyasaları üzerindeki etkileri bugün hala devam etmektedir. ILO'nun yayımladığı Dünyada İstihdam ve Sosyal Görünümü raporunda, kadınların ve gençlerin salgından en kötü etkilenenler arasında yer aldığı ve bu sebeple toparlanmanın en yavaş, yine bu gruplarda gerekleēeđi, ayrıca salgın sonrası kadın işgücündeki toparlanmanın erkek işgücüne göre daha yavaş olacağı belirtilmektedir (ILO, 2022). İzleyen bölümde bu çalışmanın konusunu oluşturan ev işçisi kadınların yoksulluğunu işgücü piyasası verileriyle açıklanmaya çalışılacaktır.

Kadın Yoksulluğunu İşgücü Piyasası Verileriyle Okumak

Türkiye'de yoksulluk verileri TÜİK'in Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmaları üzerinden açıklanmaktadır. TÜİK'e göre, toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı grelide anlamda yoksul sayılmaktadır. Refah ls olarak amaca göre harcama veya gelir düzeyi seçilmekte ve eēdeđer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirlerine göre medyan gelirin yüzde 40'ı, 50'si, 60'ı ve 70'i Őeklinde 4 ayrı grelide yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır (TÜİK, 2021). Mayıs 2022'de yayınlanan TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2021 sonuçlarına göre en yüksek eēdeđer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay %46,7, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay ise %6,1. Bu araştırmaya göre grelide yoksulluk oranı %14,4, ciddi maddide yoksulluk oranı ise %27,2 olarak gerekleēmiřtir (TÜİK, 2022).

Kadın işsizliği ücret gelirinden yoksunluğu ifade etmesi açısından, kadın yoksulluğunun önemli bir verisi olarak karşımıza çıkmaktadır. TÜİK'in 2021 yıllık verilerine göre, geniş tanımlı işsizlik oranınının kadınlarda erkeklerden çok daha yüksek olduğu grlmektedir. 2021 yılında dar tanımlı işsizlik erkeklerde en az yüzde 10,7 ve kadınlarda ise yüzde 14,7 olarak gerekleēirken; geniş tanımlı işsizlik (ıtl işgücü) oranı ise erkeklerde yüzde 20,6 ve kadınlarda yüzde 31,6 olarak gerekleēmiřtir.

TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırması Eylül 2022 verilerine göre ise mevsim etkisinden arındırılmış, dar tanımlı işsizlik oranı yüzde 10,1, mevsim etkisinden arındırılmış, geniş tanımlı işsizlik oranı (ıtl işgücü) ise yüzde 22,5 seviyesinde gerekleēmiřtir. Erkeklerde işsizlik oranı yüzde 8,8, kadınlarda ise bu oran yüzde 12,8 olarak açıklanmıştır. Aynı dönem genç işsizlik (15-24 yaş) oranı ise yüzde 19,6 olarak açıklanırken, bu oran erkeklerde 16,5, kadınlarda yüzde 25,4 olarak grlmektedir. Kadınların işgücüne dahil olamama nedenleri evde bakım sorumlulukları, eğitim, sosyal ve geleneksel normlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Palaz, 2015: 436).

Kadının istihdam oranının düşüklüğü de kadın yoksulluğunu anlamaya yönelik önemli göstergelerden biri. 2021 yılında kadınlarda resmi istihdam oranı yüzde 28 olarak hesaplanırken, DİSK-AR'ın İstihdam ve İşsizliğin Görünümü 2021 Raporu'na göre kayıtlı- tam zamanlı istihdam (KATİ) oranı yüzde 16.7 olarak hesaplanmıştır. Erkeklerde ise resmi istihdam oranı yüzde 63, KATİ oranı yüzde 45.3 olarak gerçekleşmiştir. Toplam istihdam oranı TÜİK verileriyle 2021 yılında yüzde 45,2 olarak gerçekleşirken KATİ oranı 30,9 olarak seyretmiştir (DİSK-AR, 2022). Kadının istihdam oranına dair verilere de kayıtlı ve tam zamanlı istihdam açısından bakıldığında durumun daha da sorunlu olduğu görülmektedir.

Kadının erkeklere göre neden daha yoksul olduğunu açıklamaya yönelik önemli konulardan biri de cinsiyete bağlı ücret açığıdır. Dünya genelinde cinsiyete bağlı ücret açığı %20 civarındadır. Bu rakam OECD ülkelerinde yüzde 12, Türkiye'de ise yüzde 15.6'dır (ILO, 2020). Cinsiyete dayalı ücret açığının bir kısmı eğitim, çalışma süresi, mesleki ayrışma, beceri ve deneyim gibi bireysel özelliklerle açıklansa da, farkın büyük bölümü toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıktan kaynaklanmaktadır (ILO, 2022).

2021 yılında SGK verilerine göre kadınların yüzde 35,8'i, erkeklerin yüzde 25,9'u toplam istihdamın da yüzde 29'u kayıtdışıdır. Kayıtdışı istihdam ve bu sorunla bağlantılı olarak sosyal güvenceden yoksunluk, ev işçilerinin en önemli sorunlarının başında gelmektedir. Kayıtdışı ekonomide istihdam edilen yoksul kadınlar da bir dizi ciddi sağlık ve tehlikeli çalışma koşulları, cinsiyete dayalı şiddet ve artan şiddet dahil olmak üzere güvenlik riskleri gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. ILO tarafından 2016 yılında yayımlanan rapora göre Dünya'daki ev işçilerinin yaklaşık yüzde 75'i kayıtdışı olarak çalışmakta olup, tüm ücretli çalışanlar arasında ev işlerinde kayıtdışı çalışma en yüksek orana sahiptir (ILO, 2016: 9). Kayıtdışı istihdama bağlı emeklilik sorunu da yoksulluğu pekiştiren önemli konulardan biri. Çalışma çağında yoksullukla mücadele etmeye çalışan ve sigortasız çalışan/çalıştırılan kadınlar, yaşlanma dönemlerinde emeklilik gibi görece güvence sağlayacak bir gelirleri de olmadan hayatlarına devam edeceklerdir.

Bu çalışmanın saha araştırmasında konu edinilen düzensiz gelirli, çoğunlukla kayıtdışı yürütölen ücretli ev işçiliği ile geçimini sağlayan kadınların pandemi dönemindeki yoksulluk deneyimlerine geçmeden önce, ücretli ev işçiliğinin işleyişi ve Türkiye'deki yasal düzenlemelerine değinilecektir.

Ücretli Ev İşçiliği

Kayıtdışı işlerin de en "görünmez" alanlarından biri olan ev işçiliği (ILO, 2008: 1), kendine has dinamikleri sebebiyle oldukça sorunlu bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ücretli ev işçiliği kayıtdışı çalışma sebebiyle sosyal güvenceden yoksunluk, iş tanımının belirsizliği, ücret standardının olmaması, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin olmaması, başkasının özel alanında yapılan bir iş olması

sebebiyle şiddete-tacize ve kötü muameleye açık olması ve buna bağlı olarak teftiş ve denetime kapalı alanlarda çalışma zorunluluğu doğurması sebebiyle kötü çalışma koşullarına sahip, örgütlenme hakkı ve özgürlüğünü sınırlayan ve kayıtdışı olmasından ötürü sendikaya üye olmanın da önünün kapandığı bir iş olarak karşımıza çıkmaktadır (ILO, 2021; Taşkıran, 2020; Oxfam, 2022; Chant and Pedwell, 2008: 1; Toksöz, 2014: 47).

Ücretli ev işçiliğinin kamusal alanda değil de bir başkasının özel alanında yürütülmesi durumu ev işçilerini kamuya kapalı alana, buna bağlı olarak da daha kırılgan çalışma koşullarına, daha “görünmez” bir alana maruz bırakmaktadır. Arendt, “tümüyle özel bir yaşam sürdürmek hakiki bir insani yaşam için özsel olan şeylerden yoksun kalmak demektir her şeyden önce; başkaları tarafından görülmenin ve duyulmanın sağladığı gerçeklikten; başkalarıyla müşterek bir şeyler dünyası aracılığıyla birleşmenin ve ayrılmanın sağladığı “nesnel” bir ilişkiden, yaşamın kendinden daha kalıcı bir şeyler başarma olanağından yoksun kalmak demektir” (Arendt, 2018: 104) der. Burada Arendt’in kamusal alanın herkes tarafından görülüp duyulabilen alan olması, özel alanın görülemeyen/görünmez oluşuna yaptığı vurgu, özel alana ya da kamusaldan azade alana yaptığı vurgu bir biçimiyle özel/kapalı/başkasının özel alanında üretilen işler için de düşünülebilir.

Ücretli ev işçiliği özellikle yasalarla koruma altına alınmamış, hala yasal korumaya ihtiyaç duyulması açısından önemli tartışmalara konu olmaktadır. Ev işçilerinin 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında değildir. Kapsam dışında bırakılmaları diğer işçilerle aynı haklara sahip olmalarını engellemektedir. Türk Borçlar Kanunu’na tabi olan ev işçileri, bu kanunda kıdem tazminatı ve gece çalışmasına ilişkin doğrudan hükümlerin yer almaması; fesih ve ücretli izne ilişkin konuların genel hükümlerle belirtilmesi sebebiyle İş Kanununa tabi olan işçilere kıyasla dezavantajlı duruma düşmektedir. Türk Borçlar Kanunu’nun genel hukuk kurallarına ve İş Kanunu’nun özel hukuk kurallarına tabi olması ise kıyas yoluyla uygulama noktasında sorunlara neden olmaktadır.

1 Nisan 2015 yılında çıkarılan “Ev Hizmetlerinde 5510 Sayılı Kanunun Ek 9 uncu Maddesi Kapsamında Sigortalı Çalıştırılması Hakkında Tebliğ” (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/04/20150401-16.htm>, 12.03.2023) ile ev işçilerine yönelik yasal bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre ev hizmeti: “ev içerisinde yaşayan aile bireyleri tarafından yapılabilecek temizlik, yemek yapma, çamaşır, ütü, alışveriş, bahçe işleri gibi gündelik işler ile çocuk, yaşlı veya özel bakıma ihtiyacı olan kişilerin bakım işlerinin aile bireyleri dışındaki kişiler tarafından yapılması” olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda çalışanlar bahçıvanlar (özel), bekçiler (özel; ev, tarla, mülk vb.), evde çalışan aşçılar, dadılar, hizmetçiler, eve gelen özel öğretmenler, evlerde yaptırılan hizmet işleri, gündelikçiler, temizlikçi kadınlar, şoförler vb.dir. TÜİK verilerine göre 2020 yılında ev işçilerinin sayısı 221 bin 751. Ancak, ev işçilerini örgütleyen sendikalar tarafından ortaya konulan

tahminlerle TUIK verileri arasında önemli bir fark olduğu belirtilmelidir (Güler, 2021a: 28). EVID-SEN ve İMECE tarafından Türkiye'deki ev işçilerinin sayılarının 1 milyonun üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Farklı belgelerde ise bu sayının 1 milyon 300 bin olduğuna dair söylemlere rastlanmaktadır (Taşkiran, 2020).

Saha Araştırması

Kentlerin gecekondulu bölgeleri yoksulluk deneyimleri açısından önemli gözlem noktalarıdır. Türkiye'de de yoksul kesimler daha çok büyük kentlerdeki yoksul ve savunmasız semtlerde ikamet etmekte ve bu bölgeler çoğunlukla gecekondulu bölgeler olarak karşımıza çıkmaktadır. 1950'lerdeki köyden kente göç edenler büyük şehirlerin civarına gecekondular inşa edip, yerleşip sanayiye ucuz işgücü sağlamıştır. Hükümetler genelde popülist ve patronaj politikalarla kamu arazisi üstüne kaçak inşa edilen evlere göz yummaktadır. Burada özellikle belediye hizmetleri sağlama karşılığında göçmenlerin oylarını almaya yönelik geliştirilmiş örtülü bir pazarlık mevcuttur (Adaman ve Keyder, 2006: 19). Kentleşme sürecinden köyden kente göç eden nüfusun gecekondulaşmasının önu açılmıştır. Bu gecekondulu bölgeleri zamanla dönüşüm geçirirse de bu bölgelerde yaşayan insanlar yoksulluk döngüsü içinde kalmışlardır.

Türkiye'de yoksulluk 1990'lı yıllar itibarıyla kamuoyunun gündemine girmiş ve sosyal politikalar şekillenmeye başlamıştır. Ekonomik krizlerin yıkıcı etkileri altında yoksulluğun ciddi artış gösterdiği bu konjonktürde yaşanan yapısal dönüşümlerle yoksulluğun da bir dönüşüm geçirdiği ve biçim değiştirdiği ifade edilmektedir. Kırsal ve kent nüfusunun değişen dengesi, kırdaki istihdam ve dayanışma ağlarının giderek dağılması gibi etkenlerin yoksulluğu azaltıcı etkisi azalmıştır. Bu nedenle yoksulluk, yeni kurum ve politikalarla yaklaşılması gereken bir olgu haline gelmiştir (Buğra ve Sınmazdemir, 2012). Türkiye'de 1960'larda uygulanan kalkınma planlarında ve 2001 krizi sonrası politikalarda dolaylı yaklaşım çerçevesinde ekonomik büyüme ile kişi başı gelirin artması yaklaşımı önde olmuştur (Önder ve Şenses, 2006).

Yoksulluk baskısı ile özellikle kadınlar hizmet sektörüne, kayıtsız güvencesiz işlerde istihdam edilmeyi göze almışlardır. Türkiye'deki kentleşme sürecinin bir parçası olarak kırdan kente göç edip gecekondulu evler kuran ancak kentte bir işin ucundan tutup yaşam mücadelesi verirken aslında kırdaki yaşamına göre daha da yoksullaşan insanlar emek piyasasına en güvencesiz halkasından dahil olmuşlardır. Kentlerde kadınların işgücüne artan oranda katılımın nedenleri sermayenin herhangi bir sosyal güvenceden yoksun, sınıf bilincini taşımayan ucuz emeğe olan gereksinimi ve kadınların yoksulluklarını azaltmak için hanelerinin gelirlerini arttırma istekleridir (Ecevit, 1997: 41).

Kentsel yoksulluk kentleşme sürecinin bir parçası olarak uzun yıllardır tartışılmaktadır. Kentte üretilen istihdam olanakları işgücüne katılımı arttıran bir

etki yaratsa da emek piyasasına en güvencesiz halkadan dahil olan kadınlar, kent in istihdam olanaklarından yararlanırken paylarına düşen ikincil işleri yapabilmektedir. Kentleşmenin sancılı konularından biri olan yoksulluk konusunu 'kadın yoksulluğu' boyutuyla irdeleyen bu çalışma günümüz İstanbul'unda yoksulluk sınırı altında yaşayan gündelikçi kadınların, yoksulluk deneyimlerine bir de pandemi sürecinde bakmayı amaçlamıştır. Ekonomik kriz ve pandemiden önce de yoksul olan, pandemi ve krizin derinleşmesiyle yoksulluğu daha da derinleşen yoksul kadınların mevcut hayat zorlukları üzerine yapılmış yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanan bu çalışmada, istatistiklerin ötesinde günlük yaşam pratiklerine odaklanmak hedeflenmiştir.

Pandemi öncesi dönemde İstanbul Kalkınma Ajansı'nın desteklediği ve İstanbul Üniversitesi tarafından yürütölen, İstanbul'daki mahallelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik (SEGE) düzeyinin ortaya konulması amacıyla yürütölen ve demografik özellikler, sağlık göstergeleri, ekonomik kapasite göstergeleri, ulaşım göstergeleri gibi birçok boyutu kapsayan Mahallem İstanbul Projesi kapsamındaki bulgulara göre de aylık ortalama hanehalkı gelirinin en düşük olduğu ilçelerin Arnavutköy, Çatalca, Sultanbeyli ve Sultangazi olduğu görölmektedir. İstanbul'da mahalle düzeyinde sosyoekonomik statü (SES) araştırması yapan bu proje bulgularına göre, eğitim düzeyi ve meslek değişkenleri gibi iki temel tanımlayıcı özellik temelinde bakıldığında Sulgangazi İlçesi sosyo ekonomik statüsü düşük grupta yer alan mahallelerin en yoğun olduğu ilçelerden biridir. Araştırmanın yürütöldüğü Sultancıftlığı Mahallesi ise, aynı SES endeksinin (A+, A, B+, B...E) D alt grubunda yer almaktadır (İSTKA, 2017).

Çalışmaya konu olan Sultangazi ilçesi İstanbul Planlama Ajansı'nın Salęında Kent Yoksulluğu Araştırmasına (2021) göre pandemi öncesi ve pandemi döneminde Esenyurt, Bağcılar, Küçükçekmece ilçeleri ile birlikte düzenli sosyal yardım başvurularının diğer ilçelere göre daha yüksek oranlara sahiptir. Mart 2020-Ocak 2022 arasında Esenyurt, Sultangazi, Sancaktepe, Sultanbeyli ve Arnavutköy ilçelerinde sosyal yardım ve başvurular diğer ilçelere göre daha ciddi artışlar göstermektedir.

Araştırmanın Tasarımı ve Verileri Toplama Teknikleri

Makale çalışmasının ilk aşamasında Altınbaş Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'na yapılan başvuru sonucunda 11.05.2022 tarihli ve 2022/12 sayılı yazı ile onay alınmıştır.

Araştırma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiş olup, verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütönsel

bir biçimde ortaya konulmasına yönelik bir sürecin izlendiği bir araştırmadır (Yıldırım ve ŐimŐek, 2003).

Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılması sebebi ise, bu görüşme türünün önceden hazırlanan bazı sorular temelinde Őekillense de, görüşme esnasında araştırmacıya farklı sorular yöneltmesine, grŐmeciyeye de soruları istediği genişlikle yanıtlamasına izin vermesidir.

Letherby, susturulmuş grupların yaşam hikyelerini ve deneyimlerini aktarıırken kişisel hikyelerin, daha büyük grupların hayatını yansıtabildiğini vurgular. Özellikle kadın emeği ve istihdamı alanında yapılan feminist araştırmalar, bilginin deneyimlerden doğduğu ve dşnmselliğin de araştırmanın ürettiği bilginin objektifliğini gclendirdiği varsayımına dayanarak kurgulanır (Letherby, 2003: 45- 89). Bu çalışmada da ev işçisi kadınların yoksulluk deneyimleri, günlük yaşam pratikleri üzerinden ele alınacaktır.

Çalışma kapsamındaki görüŐmeler Mayıs 2022- Temmuz 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş olup, görüşmecilerin seğiminde kartopu tekniği kullanılmıştır. Her bir görüşmecinin referansıyla diğer görüŐmecilere ulaşılmıştır. Veriler benzerlik gösterdiği noktada görüşmelere son verilmiştir. GörüŐmeler İstanbul'un Sultangazi İlçesinin Sultançiftliği Mahallesi'nde hane bahçeleri ya da parklarda yapılmıştır. 14 kadın da ses kaydı kullanılmasına izin vermediği için görüŐmeler not edilmiştir. Görüşmeciler A, B, C...Őeklinde harflerle kodlanmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Demografik Bulgular

Görüşme yapılan ev işçileri ev temizliği işiyle ilgilenen ve hanelerde yarı zamanlı ve sigortasız çalışan kadınlardır. Ücretli ev işçilerinin 5'i ilkokul, 5'i ortaokul, 4' lise mezunudur. Görüşmeciler 29-59 yaş aralığındadır. Görüşmecilerin ortalama gündelik creti 260-350 TL'dir. Ortalama aylık gelirleri ise aylık 3.650 TL'dir. Bununla birlikte gelirlerin süreksiz ve düzensiz olduğu da belirtilmektedir.

Tablo 1: Görüşmecilerin Özellikleri

Kod	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Çocuk Sayısı	Görüşmecinin Aylık Toplam Geliri	Hanenin Aylık Toplam Geliri
A	43	İlkokul	Evli	4	2	3.800	7.400
B	46	Ortaokul	Evli	5	3	2.400	6.000
C	45	Lise	Evli	5	3	3.200	9.700
D	29	İlkokul	Bekar	3	1	3.600	4.600
E	38	İlkokul	Evli	4	1	4.800	7.400
F	44	Ortaokul	Evli	4	2	3.600	11.000
G	52	Ortaokul	Evli	3	1	3.200	7.900
H	55	Lise	Bekar	5	3	2.800	9.700
I	47	İlkokul	Evli	6	3	4.900	12.500
J	43	Lise	Evli	5	3	3.800	7.600
K	33	İlkokul	Bekar	3	0	3.800	8.200
L	56	Ortaokul	Evli	4	2	4.600	11.500
M	52	Ortaokul	Evli	4	2	3.800	8.400
N	59	Lise	Evli	5	3	2.800	7.500

Görüşmecilerin bireysel ve hane gelirlerine bakıldığında, araştırmanın yürütüldüğü dönemde TÜRK-İŞ Yoksulluk Araştırmasının Mayıs 2022 ayı sonucuna göre; dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 6.017,85 TL; gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise (yoksulluk sınırı) 19.602 TL ve bekâr bir çalışanın ‘yaşama maliyeti’ ise aylık 7.836 TL’dir(2022). Bu veriler üzerinden değerlendirildiğinde 2 hane açlık sınırı altında, 12 hane ise yoksulluk sınırının altında yaşamaya devam etmektedir.

Tablo 2: Görüşmecilerin Gelir Durumları

Kod	Görüşmecinin Aylık Toplam Geliri	Hanenin Aylık Toplam Geliri
A	3.800	7.400
B	2.400	6.000
C	3.200	9.700
D	3.600	4.600
E	4.800	7.400
F	3.600	11.000
G	3.200	7.900
H	2.800	9.700
I	4.900	12.500
J	3.800	7.600
K	3.800	8.200
L	4.600	11.500
M	3.800	8.400
N	2.800	7. 500

Bu çalışma kapsamında gelire bağlı yoksulluk çeken kadınlar saha araştırmasında yer almıştır. Tablo 2’de yer alan gelirlerin de düzensiz ve süreksiz gelirler olduğu düşünüldüğünde, görüşmeci kadınların açlık ya da yoksulluk sınırı altında gelire yaşamını sürdürmeye çalışan kadınlar oldukları görülmektedir.

Yoksulluktan Derin Yoksulluğa “Yoksulluk Algısı”

Görüşmeciler, özellikle pandemi öncesi ve sonrası yoksulluk deneyimlerine dair sorulan sorularda pandemi öncesi dönemde hiç hissetmedikleri kadar çaresiz kaldıklarını dile getirmektedirler. Özellikle sağlıklı gıdaya erişim, kira ödemesi, ısınma ve fatura ödemeleri konularında salgın öncesi dönemle kıyaslanmayacak kadar yokluk çektiklerini, bunda kapanma dönemlerinde çalışamalarının etkili olduğunun altını çizdikleri görülmektedir. Güler’in COVID 19’un ev işçileri üzerine etkisine dair yaptığı araştırmaya göre de ev işçilerinin bu süreçteki yoksullukları derinleşmiş, iş ve gelir kaybı ve hem çalışma hem de insan haklarına dair çok fazla hak kaybı yaşadıkları görülmektedir (Güler, 2021b:1).

Gelir durumları göz önünde bulundurulduğunda, hanedeki çalışma çağındaki ve eğitimine devam etmeyen bireyler çalıştığında dahi yoksulluk sınırı altında yaşamlarını sürdürürlerken, pandemi sürecinde işsiz kaldıklarında hane gelirlerinin açlık sınırının altına düştüğü belirtilmektedir. Bu durum görüşmecilerin yoksulluk algılarını da etkilemiştir.

Yoksulluk kavramının tanımlanması kadar, bireyde bıraktığı algı da oldukça karmaşık. İnsanların bir kısmı yoksulluk sınırı altında gelire yaşayıp şükürcülük, kaderciliğin etkisiyle yoksul olmadığını düşünürken, bir kısmı da yoksulluk sınırı üstünde gelir elde ederken yoksul olduğunu düşünebiliyor. İnsel’e göre yoksulluk tanımına bakıldığında; zengin ülkelerde öznel yoksulluk daha yüksektir, insanlar kendilerini daha fakir görürler. Yoksul ülkelerde yapılan anketlerde “zengin misiniz, yoksul musunuz” diye sorulduğunda, aslında nesnel olarak yoksul olan kişilerin bir kısmının, kendilerini yoksul olarak tanımlamadıkları görülür. Çünkü etraflarında zengin kimse yoktur ve kıyas yapamazlar hatta kendini bir başkasıyla, kendi benzerleriyle ve etrafindakilerle tanımlarlar (2005: 7).

Görüşmecilerin pandemi döneminde yoksulluk algısının değişmesinin en önemli sebebi, yoksulluğun daha da derinleşmesidir. 14 yıldır ücretli ev işçisi 43 yaşında A. ve 10 yıldır ücretli ev işçisi 38 yaşında E. yoksulluk algısını şu şekilde ifade ediyor:

«Allah affetsin biz eskiden (salgın öncesi) iyi kötü evi döndürüyorduk. Yine faturayı geciktirdiğimiz, kirayı geciktirdiğimiz oluyordu yalan değil ama bu sefer bir başka oldu. Bana eskiden yoksul musun deseniz ‘çok şükür idare ediyoruz’ derdim.”

«Biz salgından önce yoksul değildik. Salgında çocuklarımın aç yattığı günlerde yoksulum dedim kendi kendime.»

Şahin ve Çiçek'in Denizli'de yoksulluğun nasıl tanımlandığı ve öznel yoksulluk üzerine yapmış oldukları araştırmada, görüşmecilerin durumları kötü olsa da şükretme eğiliminin yaygın olduğu ve bu durumun yoksulluğa dair daha kabullenici bir tavrın gelişmesine neden olduğu görülmektedir(2015: 48).

Yaşadıkları çevrede herkesin durumunun birbirine benzerlik göstermesi sebebiyle idare edecek desteği bulmakta güçlük çeken 8 yıldır ücretli ev işçisi 44 yaşında F. ve 10 yıldır ücretli ev işçisi 47 yaşında I. aile ve komşulardan da yardım istenemeyecek kadar kötü bir süreç geçirdiklerini şu sözlerle dile getiriyor:

«Şimdi bir ben değilim ki durumu kötü olan, çalışamayan. Mahalledeki herkes sıkıntı çekti. Belediyede çalışanları memurları sayma, kalan herkes maaşsız kaldı. Biz mahallede 4 kadınız evlere temizliğe giden, evi geçindiren. Hepimiz birden işsiz kaldık öylece. Pazar parasını alacak insan da kalmadı çevrede. O kadar durumu olan olsa zaten bizim mahallede niye otursun?»

«Akrabadan da pek destek göremedik. Eskiden olsa birimizin işi sıkıntıya girse diğerinden (diğer akrabadan) borç alırdık. Ama bu süreç başka. Herkes darda. İnsanlar ilk başlarda üç beş birikimini harcadı. Herkesin evinde işsiz kalan, maaş almadan evde bekleyen (ücretsiz izine çıkarılan) biri var. Kolay mı o halde beli doğrultmak? Zengin akrabamız da yok ki...»

Bora'nın (2007: 97), yoksullukla ilgili bir saha araştırmasında görüşmeci, “olmayanın nesini idare edeceksin” der. Yoksullukla ilgili araştırmalarda benzer söylemler dikkat çeker. İdare etmek söylemi, ‘olan’ın idaresi için kullanılabilir; olmayanın idaresi fiziken mümkün değildir.

Görüşme yapılan tarihlerde Türkiye'deki yoğun enflasyonist ortamın, artan fiyatların yaşamları üzerindeki etkilerine sıkça değinen görüşmeciler, çalışabiliyor oldukları dönemin yaşamsal zorluklarını pandeminin kapanma süreçleriyle karşılaştırdıklarında “şükürcü” bakış açısı yeniden kendini göstermektedir.

Gelir Yoksunluğuna Direnemeyip Hasta Olmayı Göze Almak: Evlere Sığmayan Hayatlar

COVID 19 pandemisinin ilanı ile birlikte Mart 2020'de salgını koltröl altına almak için Sağlık Bakanlığı tarafından “Evde Kal” uygulaması başlatılmıştı.

Eğitim süreçleri uzaktan ve çevrimiçi bir şekilde yürütülmeye başlamış, beyaz yakalı çalışanlar dönem içerisinde uzaktan çalışmaya başlamıştı. Ancak üretim sektöründe ve hizmet sektörünün büyük bir kısmında insanlar işyerlerine gitmek ve sosyal mesafeye uy(a)madan çalışmak zorunda kalmıştır.

Görüşmeci kadınlar işsiz kaldıkları dönemleri tolere edecek bir gelirleri olmadığı için işverenleri onları işe çağırmaya başladıkları anda itiraz etmeden çalışmaya başladıklarını belirtmektedir. Ücret gelirinden yoksunluk, pandeminin önüne geçmiştir. 12 yıldır ücretli ev işçisi 52 yaşında M. sağlıksız tüm koşullara rağmen çalışmak zorunda olduklarını şu cümlelerle dile getiriyor:

“Martta(Mart 2020) kapanma başladı, Haziran’a kadar kuruş götüremedim eve. Yanında çalıştığım kadın (bireysel işveren) Haziran ayında gel dedi. O evden çıkacak ki ben evi temizleyeyim. Tamam o risk almasın iyi de ben o işe 4 vesait kullanarak gidiyorum. Metrobüse hınca hınç biniyoruz... Mecburen gittim korka korka. Temmuz ayında da corona oldum. Ya ne olacaktı?... Diyorlar ki “Hayat Eve Sığar”. Hayat hangi eve sığar? O ev sıcaksa, çocuklar aç yatmıyorsa, elektriği kesik değilse, pazara gidilecek para varsa, işe gitmeden insanlar geçinebiliyorsa hayat tabi eve sığar.”

Ev işçileri de başkalarının hanelerinde ve kapalı alanda yürütülen bir iş olması sebebiyle işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından pandemi sürecinde virüs bulaşma riski yüksek olması sebebiyle oldukça riskli bir iş olarak değerlendirilebilir. Ancak görüşmecilerin bu riski göze alıp çalışmaya gitmek zorunda kalmaları, yoksulluklarının katlanılamayacak düzeyde olduğunu göstermektedir.

Bir diğer dikkat çeken unsur da Türkiye’deki kadın yoksulluğu çalışmalarının genelindeki kadının gelirinin önemsiz, aileye katkı ya da çerez parası niteliğinde değerlendirilmesine rağmen, görüşmeci kadınlar hanedeki tek gelir sahibi olmamalarına rağmen ‘evi geçindiren’ durumunda olduklarını ve hanenin kadının eline baktığını belirtmektedir. Bunda süreksiz ve gündelik iş yapmanın da etkisini olduğunu belirten 17 yıldır ücretli ev işçisi 56 yaşında L. evi geçindirdiğinin bilincinde olarak, durumu şu cümlelerle ifade ediyor:

«Benim eşim bir kafede bulaşıkçı. İkimiz birden işsiz kaldık. O çok işten çıkarılırdı, arada işsiz kalırdı ama ben hep temizliğe gidecek ev bulurdum. Benim elime bakar ev en çok. Bak şu Allah’ın işine ki beni de işe gitmekten alıkoyacak bir meret çıktı...Benim çalıştığım evler arayıp çağırmaya başlayınca ‘hastalık bulaşır, ölür müyüm kalır mıyım’ demeden gittim mecburen.»

Çocukların Eğitime Erişememesi Sebebiyle Yaşanan Mağduriyet: Yoksulluğın Kuşaklararası Aktarımı Kaygısı

COVID öncesi dönemde dünya bir öğrenme kriziyle karşı karşıyaydı. Düşük ve orta gelirli ülkelerdeki her 10 yaşındaki çocuktan yaklaşık 6'sı öğrenme yoksulluğu çekiyordu. Bu, basit bir hikayeyi okuyup anlayamadıkları anlamına geliyordu. Pandemi ile birlikte başlayan kapanma süreçleri ve okula devamsızlık bu krizi daha da derinleştirdi. Bu süreç, artan öğrenme yoksulluğunu ve eğitimdeki eşitsizlikleri şiddetlendirmiştir.

Şubat 2022'de yayınlanan Dünya Bankası ve UNICEF'in de yayıncıları arasında yer aldığı Küresel Öğrenme Yoksulluğunun Durumu: 2022 Güncellemesi" (The State of Global Learning Poverty: 2022 Update) başlıklı raporda çocuklar, aritmetik ve diğer temel bilgilerle birlikte okuryazarlığın temellerini edinmezse, dünya çapında yüz milyonlarca çocuğun -ve onların toplumlarının- geleceğinin ciddi risk altında olduğu vurgulanmaktadır. Yaygın öğrenme yoksulluğu pandemiden önce yoksulluğunun oranı düşük ve orta gelirli ülkelerde yüzde 57 olarak tahmin edilmişti ve Sahra Altı Afrika'da bu oran yüzde 86 idi; aynı raporun 2022 tahmininde ise düşük ve orta gelirli ülkelerde küresel öğrenim yoksulluğunun tahmini yüzde 70'e yükseldiği belirtilmektedir (World Bank, 2022: 5-7). Ayrıca bu rapor çok önemli bir konuya dikkat çekmektedir. Pandemi boyunca çocuklar özellikle okuryazarlık, aritmetik ve temel sosyo-duygusal becerileri edinememiştir ya da çok az edinmiştir. Eğer bu çocuklar yine aynı müfredatlarla eğitim hayatlarına devam ederlerse eğitime adapte olmakta güçlük çekeceklerdir. Çünkü bu becerileri edindiği düşünülerek üst sınıflarda okumaya başlayacaklar. Bu durum pandemi döneminde uzaktan eğitimle de olsa bu kazanımları sağlayan çocuklarla aralarındaki uçurumun açılacağı anlamına gelmektedir. Var olan eğitim eşitsizliği bu sebeple daha da derinleşmektedir.

Yüksek seviyelerdeki öğrenme yoksulluğu çocukların eğitim hakkını ihlal etmektedir. Eğitim eşitsizliği, çocuklarının ailelerinin içinde bulunduğu yoksulluk sarmalından çıkabilme ihtimalini de düşürmektedir. Çocuklarının eğitime vurgu yapan lise mezunu oldukları dikkat çeken 45 yaşında 7 yıldır ücretli ev işçisi C. ve 55 yaşında 14 yıldır ücretli ev işçisi H. çocuklarının eğitim eşitsizliğine maruz kaldığını şu cümlelerle dile getiriyor:

«İnsan evladıyla sınanır derler. Yokluk da dert de hastalık da evlatla zor...Okullar kapandı. Çocuklar kaldı ortada. Elektriği kesilenin interneti kalır mı? Telefondan biri derse girse diğerini giremez. Ne yapacak okuyamayıp, işi gücü olmayınca? Bizim gibi olacak...Bu devran böyle sürüp gider. »

“En çok çocuklar mağdur oldu. 1 yıldır eğitim alamıyorlar. Başkalarının çocuklarıyla(egitime erişenlerin) aynı sınavlara girecekler. Bu hiç adil mi?”

Bu çalışma kapsamında görüşme yapılan kadınlar, eğitimin uzaktan yürütüldüğü dönemlerde evde internet ya da tablet-bilgisayar olmadığı için çocuklarına günde 1-2 saat EBA TV dinlettiklerini ve çocuklarının televizyon izler gibi sadece ekrana baktıklarını belirtmektedir. Bu süre zarfında tableti ve interneti olan çocukların öğretmenleriyle online eğitime devam ettiği için, bundan yoksun olan çocuklar yoksulluklarıyla yüzyüze gelmektedir. Görüşmecilerin çocuklarının pandemi sürecinde eğitime erişememesine yönelik kaygılarının temelinde okuyup “iyi meslek sahibi olamayacak/bizim gibi yoksul olacak” kaygısı yatmaktadır.

Sosyal Yardımlar Aracılığıyla Direnme Çabalarının Öznesi Olarak “Kadın”

Özellikle evin idaresi, mutfağın çekip çevrilmesi, ev halkının beslenmesi gibi işlerin toplumsal kodlarla kadına yüklenmesi durumu toplumsal anlamda görünür olan madunu da kadın olarak ön plana çıkarmaktadır. Yapılan yardımların sırasına girenler çoğunlukla kadındır. 44 yaşında F. belediyeden aldığı yardımı şu sözlerle dile getiriyor:

«Belediye erzak verdi Allah razı olsun. Ben de muhtaç olmayı istemezdim ama çalışmak istesem de çalışacak kapılarım kapalıydı. Eskiden de belediyeden destek alanlar vardı mahallede ama ben elim ekmek tuttuğu için hiç almadım. Salgında ben de gittim aldım. Çoluk çocuk aç yatmasın diye yapılmayacak şey yok. Utana sıkıla da olsa o kuyruğa giriyorsun. Zaten biraz zaman geçince bakıyorsun ki utanacak biri yok, herkesin hali aynı».

“Eve bir şekilde hep ekmek götürdük çok şükür. Ama bu süreçte ilk defa gidip belediyeden gıda yardımı istedim. Sırada beklerken ağladım. İnsan, evladı olunca her şeyi yapıyor...»

Görüşmecilerin 7’si pandemi döneminde özellikle kapanma süreçlerinde Büyükşehir ve farklı ilçe belediyelerinin dağıttıkları erzak ve sıcak yemek yardımlarını aldıklarını belirtirken, hiçbir görüşmeci bu süreçte düzenli bir sosyal yardım almadığını belirtmektedir. Toplumsal bakış açısında kadınların yoksul olması ve yardım istemesi ayıplanmazken erkeklerin yoksul olması, başkasının yardımına muhtaç olması ayıplanmaktadır. Bu nedenle yoksul ailelerde sosyal yardımlar, erkeklere göre genellikle kadınlar tarafından alınmakta ve kadınlar yardımların peşinden koşmaktadır (Şener, 2010: 18).

Regl Yoksulluğu: Menstrüel Ürönlere Erişim Güçlüğü

Kadın yoksulluğu tartişmalarında dikkat çeken önemli konulardan biri de menstrüel ürönlere erişimdir. Düşük gelirli kadın ve kız çocuğunun regl ürünlerini karşılamaya çalışırken zorluklarla karşılaşmaları regl yoksulluğu olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram aynı zamanda kadınların ve kız çocuklarının regl malzemelerinin getirdiği mali yük nedeniyle karşı karşıya kaldıkları artan ekonomik kırılganlığı da ifade etmektedir. Bunlar sadece hijyenik pedleri ve tamponları değil, aynı zamanda ağrı kesici ilaçlar ve iç çamaşırları gibi ilgili masrafları da içermektedir (UNFPA, 2022). Ayrıca temiz suya, temiz ve güvenli bir tuvalete erişimin olmaması da regl yoksulluğu kapsamında değerlendirilmektedir.

Regl ürünlerini temin etmekte yaşanan güçlükler, kız çocuklarının okuldan ve işten uzak kalmasına neden olabilmekte, bu da eğitimleri ve ekonomik fırsatları üzerinde kalıcı sonuçlar doğurabilmektedir (UNFPA, 2022). 33 yaşında 8 yıldır ücretli ev işçisi K. regl yoksulluğuna maruz kalışını şu cümlelerle dile getiriyor:

«İnsan karın tokluğu derdine düşünce böyle dertleri unutuyor. Kadın pedleri dünyanın parası, nereye alıyorsun? Mahallede arada birbirimizden isterdik. Baktım sonu gelmiyor, annelerimizin yaptığı gibi yıkanan bezler kullanmaya başladım.»

Derin Yoksulluk Ağrı'nın 2021 yılında yayınladığı “Pandemi Döneminde Derin Yoksulluk ve Haklara Erişim” raporuna göre, pandemi süresince derin yoksulluk deneyimleyen 103 hanenin %82'sinin, dışarıdan herhangi bir yardım almadan pede erişemediği görölmektedir (DYA, 2021).

Türkiye’de hijyenik ped, tampon gibi tek kullanımlık menstrüel ürünler 2022 yılına kadar %18 oranında, tüketim ürünlerinden alınan en yüksek katma değer vergisi ile vergilendirildi. 28 Mart Türkiye’de uzun yıllardır menstrüel ürönlere (hijyenik ped, tampon) %18 olarak uygulanan KDV oranı, 29 Mart 2022 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 5359 sayılı Cumhurbaşkanları Kararı %8’e düşürüldü ancak regl yoksulluğu sorunu hala ciddi bir toplumsal cinsiyet eşişsizliği ve derin yoksulluk sorunudur.

Konuşmamız Gerek Derneği tarafından 2022’de Türkiye’nin 81 ilinin her birinden katılım sağlanmış 18 yaşından büyük 4108 kişiyle yürütölen Türkiye’de Regl Yoksulluğu Araştırması’na göre katılımcıların sadece %26,4’ü menstrüel ürünleri satın alırken hiçbir zaman zorluk yaşamadığını belirtirken, %42,5’i nadiren zorluk yaşadığını, %22,6’sı sıklıkla zorluk yaşadığını, %8,5’i ise her zaman zorluk yaşadıklarını belirtmiştir. Bu durumun, menstrüel ürönlere erişimin kırılganlığını ve güvencesizliğini ortaya koyduğu vurgulanmaktadır (Aldanmaz Fidan & Eskitaşıoğlu, 2022).

Gelecek Kaygısı ve Ümitsizlik

Orwell'in yolsulluğun gerçeği ve geleceği yok eder vurgusu, yoksul kadınların geleceğe dair ümitlerinin olmayışı, hayatlarını değiştirmek isteyip değiştirecek gücü ve kaynağı bulamayışları ve günleri devirerek hayata devam ettiklerini dile getirişlerinde kendisini göstermektedir. 44 yaşında 12 yıldır ücretli temizlik işçisi F. bu vurguyu şu cümlelerle ifade ediyor:

“Temizliğe gittiğim bir evde Şebnem Ferah'ın Sil Baştan şarkısı çaldı radyoda, hüngür hüngür ağladım. Bu hayatı sil baştan yaşayabilsem keşke diye diye ağladım. Sonra kalk dedim kendime, silinecek çok yer var daha, işler bitmeyecek...”

Ev işlerinin kadını tekrara ve içkinliğe hapseden yapısına dikkat çeken Simone De Beauvoir “Pek az iş, Sysphus'un işkencesine sonsuzca tekrarlanan ev işleri kadar benzer. Temiz olan kirlenir, kirlenen temizlenir, tekrar ve tekrar, gün be gün. Ev kadını, zamanın dışındadır o hiçbir şeyi değil sadece şimdiki sürükler” der (Beauvoir, 2021: 93). Görüşmeci F. tüm tüm ümitsizliğiyle evine ‘ekmek parası’ götürmek için bir iç motivasyonla çalışmaya devam ederken, aynı zamanda yaptığı işin ev işi olmasına ve bu işin yabancılaştırıcı doğasına da vurgu yapmaktadır.

43 yaşında 11 yıldır ücretli ev işçisi J. yoksulluğun kader olduğuna inanmak zorunda olduğunu şu sözlerle dile getiriyor:

“Devletin o yardımı var bu yardımı var deniyor televizyonda. Bize niye yok? Başkasının o yardımı almak hakkı da bizim değil mi? Gelen faturamda vergi var, aldığım her şeyde vergi var. Ama böyle bir dönemde çalışmadığım için karanlıkta kaldığımda devlet yok. Ya bu devlet herkesin devleti değil, ya da biz bu devletin vatandaşı değiliz... Devlet yoksulu niye sevsin? Yanlış yerde doğmuşuz? Buralarda doğan çocuklar da yarın yine ekmek aş derdinde olacak. Yoksulluk kaderse, şansımıza yoksulluk düştü. Kader demesek hayatta kalacak gücümüz olmaz...Gelecekte ne bekleyeyim? Çocuklarım kurtulsun, bizim gibi olmasın hayatları...”

Görüşmecinin, lise mezunu ve 43 yaşında olan bu görüşmeci bir yandan kamu otoritesine yoksul olduğu ve gereken desteği alamadığı için tepki gösterirken, bir yandan da neden yoksulluğa “kader” demek zorunda kaldığının altını çizerek, ‘kaderci düşünmenin aslında bir zırt ya da kendini kandırma davranışı’ olduğunun farkında olduğuna dikkat çekmektedir.

Görüşmeci kadınların kayıtdışı çalışmaları, emekli olmalarının da önünde engel olduğu için emeklilik hayali ol(a)maması, şu anki koşullarının kaygılarına ek olarak gelecek için de sürekli kaygılanmalarına, daha da ümitsizliğe sürüklenmelerine neden olmaktadır. 59 yaşında- 17 yıldır ücretli

ev işçisi N. kaygılarını şu cümlelerle dile getirmektedir:

“59 yaşındayım, zar zor gidiyorum artık temizliğe... Bir gün bile sigortam yok. Emekli bile olamayacağım. Çoluk çocuk sahip çıkarsa ne ala... Adam (eşi) ölse ondan üç kuruş maaş kalır, onla da ne yaşar ne ölürüm.”

Görüşmeci burada hem emekli olamayacağına vurgu yapmakta, hem de eşinden emekli maaşı kalsa dahi onunla yine yoksulluğunun devam edeceğine dikkat çekmektedir. Ayrıca görüşmeci, yoksulluk halinin Türkiye şartlarında yalnızca çalışmayana, düşük ücret alana ya da çalışsa da sigortasız çalışıp emekli olamayacak olana özgü bir sorun olmasının yanısıra, yıllarca çalışıp emekli olan/olacak bireyin de maruz kalacağı bir sorun olduğunun altını çizmektedir. Görüşmecinin, halihazırda uygulanan ücretlendirme ve emekli maaşı düzenlemesinin de bireyi yoksulluktan kurtarmadığının bilincinde olduğu görülmektedir.

Yoksulluk insanların gelecek tahayyülleri, yaşama ümitleri hatta hayallerini dahi etkilemektedir. Bu örneklerden de yola çıkarak, yoksulluğun sadece beslenme, barınma, eğitim, sağlık gibi en temel yoksulluk tanımlamalarından, çok boyutlu yoksulluk değerlendirmelerine kadar değerlendirilebilecek bir kavram olmasının ötesinde, bireyin geleceğine, tüm yaşamsal gerçekliğine etki eden bir kavram olduğunun altını çizmek gerekir.

Yoksulluğa Direnme ve Geçinme Stratejileri

Özellikle kapanma dönemlerinde hem görüşmeci kadınlar hem de hanedeki diğer bireyler işsiz kalınca, borç edinme kanalları tükenen kadınlar kendi yakın çevrelerinde çeşitli direnme stratejileri geliştirmişlerdir. Bu stratejiler: hane birleştirme (geniş aile evine taşınma), yemek öğünleri için tek hanede yemek pişirme (ocak birleştirme), dışarıdan çalı çırpı bularak bahçede kurulan ocakta hızlıca sırayla yemek pişirme, varsa alınabilen kredi ya da borcun ortak kullanımı ve ödenmesi gibi.

52 yaşındaki G., özellikle işsiz kaldıkları dönemlerde mahallelerindeki direnme pratiklerini şu sözlerle aktarıyor:

“Misal ben bahçede ocak yakınca Z. de gelip çorbasını kaynatıyor. Ağaç dalları çalı çırpı ne varsa koyup yakıyoruz ocağı. Su ısıtıp çocukları yıkıyoruz. Akşamları her evde televizyon lamba yansa ne mümkün fatura ödemek. Çocuklara televizyon açınca birkaç komşunun çocukları bir arada izliyor.”

Bu süreçte askıda ekmek uygulaması olan fırınlardan aldıkları desteği de bölüşüklerini belirten görüşmecilerden L. bu paylaşımlarını şu sözlerle aktarıyor:

“Merkeze (Sultangazi) gidip herkes farklı fırınlara dağılıyor ya da iş dönüşü kim nereye denk gelirse oradan ekmek soruyor. Bazen de işe gittiğimiz yerlerde bakıyoruz. Gittiği yerler zengin semtleri olduğu için oralarda askıda ekmek daha fazla uygulanıyor. Ben bunsam 4-5 ekmek, komşum yeni doğum yaptı, nasıl vermeyeyim? Üzüntüden sütü azaldı zaten garibin.”

Kışın hava soğukken elektriği kaçak kullandıklarını belirten görüşmeci 33 yaşında 8 yıldır ücretli ev işçisi K. olumsuz yaşam koşullarına nasıl direnmeye çalıştıklarını şu sözlerle dile getiriyor:

“Bize sahip çıkan yok. Çalışmayalım demiyoruz. Çok şükür elimiz ekmek tutuyor. Ama işe gidemeyince napalım? Göz göre göre de ölecek değiliz. Yalan değil, elektrik kaçak... Soğukta ne yapalım? Yokluktan intihar ettiler insanlar. Haberleri izlemeye korkar olduk.”

Kent yoksullarının gündelik hayatta yoksulluğa karşı direniş biçimlerini Asef Bayat sıradan olanın ‘sessiz tecavüzü’ olarak kavramsallaştırmıştır. Daha iyi bir hayat sürdürebilmek için uygulanan sessiz, sabırlı ve uzun soluklu direniş stratejilerini temsil eden bu kavramsallaştırma, kentsel yoksulun gizli silahı olarak görülür. Sessiz tecavüz, bireylerin ve ailelerin, hayatları için temel ihtiyaçları (barınacak yer, kentsel kolektif tüketim, enformel işler, iş olanakları ve kamusal alan) karşılamak üzere, sessiz ve mütevazı tarzda kolektif olmayan fakat uzun süre devam eden doğrudan eylemine atıfta bulunur. Kent yoksulları yaşadıkları alanları aydınlatmak için elektriği belediyenin elektrik direğinden çeker, kayıtdışı sektörde ikinci bir iş yapabilmek için kendi iş saatlerinden çalar (Bayat, 2006: 31- 47).

Ayrıca görüşmecilerin verdiği yoksulluğa direnme ve geçinme stratejileri bağlamında değerlendirilebilecek örnekler Erdoğan’ın sözünü ettiği fırından ucuza bayat ekmek almak, çocukların protein alabilmesi için kemik kaynatmak, sebze para veremediği için bahçeye sebze ekmek, işyerinden verilen yemek malzemesini eve getirmek, yazın güneşte su ısıtıp çocukları yıkamak gibi kent yoksullarının geçinme stratejileri ile benzerlik göstermektedir (Erdoğan, 2007: 77-78)

Yaşadıkları şartlar yaşam koşullarını zorlayan, işsizlik ve yoksulluk sebebiyle pandemi döneminde yaşanan intiharların⁵ da üzerlerinde baskı

⁵ Yaşanan bu intiharlar, Durkheim’ın İntihar adlı eserinde ekonomik krizlere bağlı olarak açıkladığı ‘anomik intihar’lar olarak görülebilir. Bireyi intihara sürükleyen neden, toplum düzeninin ve birliğinin bozulduğu, birtakım norm ve değerlerin kaybolduğu ekonomik kriz ortamıdır (2015).

yaratığını belirten görüşmeciler, insanca yaşam hakları tehdit edildiğinde çeşitli direniş biçimlerine başvurmuşlardır. Bürüngüz'ün yaptığı araştırmaya göre, 16 Mart 2020 ve 31 Mayıs 2020 tarihleri arasında yaşanan 303 intiharın sebebi bilinmeyen ve psikolojik sebepli intiharlardan sonra ilk sırada ekonomik sebepli intiharların yer aldığı, bu intiharların işsizlik sebebiyle olduğu, yoksulluk ve hak bağlamında bir protesto biçimi olarak ortaya çıkabileceği görölmektedir (2022: 1935). Bu durum Bayat'ın kavramsallaştırmasındaki gibi işsel bir tepkiselliğin ürünü olarak da görülebilir.

Sonuç

Yoksulluk hali bireyin tüm yaşamını etkileyen, gelirin ötesinde bir konudur. Nedenleri kapitalist bakış açısı içinde bireye yüklenmeye çalıysa da yoksulluk kapitalizme için sistemsel bir sorundur. Bu sorun, toplumda zaten cinsiyetinden, dininden, renginden ya da milletinden ötürü dezavantajlı durumda olan/özel politika gerektiren kesimleri daha fazla etkilemektedir. Bu dezavantajlılıktan tarihin her döneminde payını alan kadınlar, yoksulluğın da önemli öznelereindir.

Kadınların erkeklere göre daha yoksul olmasının sebeplerinin başında toplumsal cinsiyet rolleri gelmektedir. Kadınların yoksulluğu, eşitsiz cinsiyet rolleri örüntüsünün bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitime erişim kısıtları, toplumsal cinsiyet rolleri, evde bakım hizmetleri, işgücüne güvencesiz halkalardan dahil olabilmeleri, emek piyasasındaki ücret eşitsizliğine maruz kalmaları gibi sebepler kadınları erkeklere göre daha yoksul hale düşürmektedir. COVID-19 salgını döneminde de sosyal koruma ve istihdam ile ilgili konularda kadınların ihtiyaçlarının büyük oranda göz ardı edildiği görölmektedir. Bu durum zaten yoksulluğun mağduru olan kadınları daha derinden etkilemiştir.

Bu çalışma kapsamında pandemi sürecinde kadınların yoksulluk deneyimleri konu edinilmiştir. Pandemi öncesi döneme göre, kadınların pandemi döneminde “insani olmayan” koşullarda yaşamak zorunda kalmaya başladıkları ve çaresiz kaldıkları görölmektedir. Özellikle sağlıklı gıdaya erişim, kira ödemesi, ısınma ve fatura ödemeleri konularında salgın öncesi dönemle kıyaslanmayacak kadar yokluk çektiklerini, bunda kapanma dönemlerinde çalışmamalarının etkili olduğunun altını çizdikleri görölmektedir. Yakın çevrelerinin de benzer durumları yaşaması sebebiyle ekonomik destek bulmakta güçlük çektikleri görölmektedir.

Hane içi ihtiyaçların karşılanması için yardımlara başvuranların, askıda ekmek ya da sıcak yemek sıralarında bekleyenlerin hanedeki erkeklerden çok

kadınlar olduğu görülmektedir. Bu süreçte mestruel ürünlere erişme konusunda da ciddi sorunlar yaşayan kadınlar, regl yoksulluğu ile mücadele etmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Pandemi öncesi dönemde yoksulluk sınırı altında yaşamalarına rağmen 'şükürcü'/dini referanslara dayanan bakış açısıyla kendilerini yoksul olarak tanımlamadıkları halde özellikle kapanma dönemlerinde ve işsiz kaldıkları dönemlerde kendilerini yoksul olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Bu durum yoksulluklarının daha da derinleştiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Kapanma dönemlerinde hem görüşmeci kadınlar hem de hanedeki diğer bireyler işsiz kalınca, borç edinme kanalları tükenen kadınlar kendi yakın çevrelerinde hane birleştirme(geniş aile evine taşınma), yemek öğünleri için tek hanede yemek pişirme (ocak birleştirme), dışarıdan çalı çırpı bularak bahçede kurulan ocakta hızlıca sırayla yemek pişirme, kaçak elektrik kullanma, varsa alınabilen kredi ya da borcun ortak kullanımı ve ödenmesi gibi direnme stratejileri geliştirmişlerdir.

Bir diğer dikkat çeken bulgu ise Türkiye'deki kadın yoksulluğu çalışmalarının genelindeki kadının gelirinin önemsiz, aileye katkı ya da çerez parası niteliğinde değerlendirilmesinin aksine, görüşmeci kadınlar hanedeki tek gelir sahibi olmamalarına rağmen 'evi geçindiren' durumunda olduklarını ve hanenin kadının eline baktığını belirtmektedir. Bunun nedenlerinden biri halihazırda hanede erkek de kadın da çalışsa mevcut ekonomik kriz ve enflasyon koşullarında derin bir yoksulluk deneyimlemeleridir. Bir diğer neden ise kadınların ev işçiliği ile gelirlerini kazanmasıdır. Ücretli ev işçiliği düzensiz bir iş olmasına rağmen, kentlerde ücretli ev işçiliğine olan talebin yüksek olması ve ayrıca özel alanda yürütülen bir iş olması sebebiyle insanların güvenebildikleri ev işçileriyle uzun süre çalışmak istemeleri de kadınların, hanedeki kamusal alanlarda güvencesiz geçici işlerde çalışan erkeklere kıyasla gelir düzenliliği açısından daha avantajlı olmalarına neden olmaktadır.

Pandemi süreci eğitime erişimde de eşitsizliği derinleştirmiş ve artan öğrenme yoksulluğunu ve eğitimdeki eşitsizlikleri şiddetlendirmiştir. Bu sebeple görüşmecilerin yoksulluğun kuşaklararası aktarımına dair kaygıları artmıştır. Ayrıca görüşmecilerin pandemi sürecindeki intihar haberleri ve hayat koşullarının katlanılması güç hale gelmesi gibi sebepler yüzünden geleceğe dair ümitlerinin azaldığı, hayatlarını değiştirecek gücü ve kaynağı bulamayışları yüzünden de geleceklerine dair kaygılarının ve ümitsizliklerinin arttığı görülmektedir.

Sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği yoksulluğun daha da ağır hissedilmesine sebep olmaktadır. Yoksulluk bir insan hakkı ihlalidir ve özellikle sosyal devlet mantığı içinde yoksullukla mücadele hak temelli sosyal

politikalar üretilerek sağlanabilir. Ayrıca yoksulluk verilerinin hane bazlı toplanması, kadın yoksulluğunun görünür olmasını engellemektedir. Kadın yoksulluğu farklı bir kategori olarak ele alınmalı ve sosyal destek sistemleri kadın yoksulluğunu azaltıcı şekilde gçlendirilmelidir. Bu aıdan hanelere ve özellikle kadınlara temel gelir desteği yoksulluğu hafifletici rol oynayabilecektir.

Extended Abstract

Poverty is a factor that permeates every aspect of social life, explained in terms of the presence or absence of economic resources that determine how people live their lives, but it is also a factor that affects the entire life of the individual and constitutes a source for all issues such as lifestyle, health, education, nutrition, and even future imagination/hope. Poverty is not only income deprivation, as Amartya Sen defined, it is capacity deprivation. This capacity deprivation implies that receiving better basic health and education services not only improves the quality of life, but also increases the individual's capacity to earn income and thus liberates him/her from income poverty. Poverty assessments that are reduced to income alone are incomplete. Using the Multidimensional Poverty Index to build a more comprehensive picture reveals who is poor, how they are poor and the different disadvantages they experience (such as fresh water, adequate nutrition or primary level education). The poverty of disadvantaged groups (women, children, elderly, disabled, migrants...) is more likely and more intractable. Discrimination at the root of disadvantage is a significant barrier to access to education, to healthy living conditions and even to getting a decent job. The inability to receive a proper education or to acquire a profession often obliges individuals to live on low incomes. One of the disadvantaged groups is women. Women's poverty is a result of unequal gender roles. Restrictions on access to education, gender roles, home care services, precarious entry into the labor force, and exposure to wage inequality in the labor market make women poorer than men. It is seen that the needs of women are largely ignored in pandemic measures regarding to areas of social protection and employment. The World Bank notes that pandemic-related job losses and deprivation have hit harshly already poor and vulnerable people, and have also created millions of new poor, partly changing the global poverty profile.

This study focuses on the poverty experiences of domestic workers living below the poverty line in the Sultaniftliği neighborhood of Sultangazi district of Istanbul, who earn their living by cleaning houses. In this context, face-to-face in-depth interviews were conducted with 14 female domestic

workers, focusing on their experiences of poverty before the pandemic and during the intense lockdown periods in the first year of the pandemic, access to healthy and sufficient food in the household, access to health services and the right to education, and experiences of unemployment. According to the interview findings, compared to the pre-pandemic period, it is seen that households were forced to live in "inhumane" conditions during the pandemic period. Especially in the questions asked about their experiences of poverty before and after the pandemic, they expressed that they felt more helpless than they had ever felt before the pandemic period. It is seen that they underlined that they suffered from poverty incomparable to the pre-pandemic period, especially in terms of access to healthy food, rent payment, heating and bill payments, and that their inability to work during the lockdown periods was effective. It is observed that they had difficulty in finding economic support due to the fact that their close relatives also experienced similar situations. It is observed that it is women, rather than men, who apply for aid to meet the needs of the household, and who wait in the lines for bread on hangers or hot meals. In this process, women, who also faced serious problems in accessing menstrual products, returned to old methods to combat menstrual poverty and started using washable diapers. This means that they are exposed to unhygienic measures. It is noteworthy that when they started working during the pandemic, they commuted to work in crowded public transportation vehicles, risking getting sick.

They also stated that although they did not define themselves as poor with a 'thankful' perspective despite living below the poverty line in the pre-pandemic period, they saw themselves as poor, especially during periods of closure and unemployment. When both the interviewee women and other members of the household became unemployed during the lockdown periods, women, whose debt acquisition channels were exhausted, developed various resistance strategies in their own close circles. These strategies include household unification (moving to an extended family house), cooking in one household for meals (stove unification), cooking in quick succession on the stove set up in the garden by finding brushwood from outside, joint use and repayment of loans or debt, if any.

The pandemic-induced lockdowns and interruptions in school attendance deepened inequality in access to education and exacerbated increasing learning poverty and inequalities in education. Due to power outages, limited access to the internet and lack of electronic goods, the children of the interviewees could continue their education in a problematic manner. This raises concerns about the intergenerational transmission of poverty. In addition, it is seen that the interviewees have no hope for the

future due to reasons such as suicides during the pandemic process and unbearable living conditions, they want to change their lives but cannot find the power and resources to change their lives, and they continue their lives by turning over the days, they have increased anxiety and hopelessness about their future.

Beyan

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma ve Toplum Dergisi'ne göndermiş olduğum “Sil Baştan: Pandemi Sürecinde Kadınların Derinleşen Yoksulluk Deneyimleri” isimli makalem ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006), Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, (11.10.2022)
- Addae-Korankye, A. (2014), Causes Of Poverty In Africa: A Review Of Literature, *American International Journal Of Social Science*, 3(7), 147-153.
- Ajakaiye, D. O. & Adeyeye, V. A. (2001) Concepts, Measurement And Causes Of Poverty. *Economic and Financial Review*, 39(4), 3.
- Aldanmaz, B. vee Eskitaşçıoğlu, İ. (2022) Türkiye’de Regl Yoksulluğu, Konuşmamız Gerek Derneği. <https://konusmamizgerek.org/turkiyede-regl-yoksullugu-arastirmasi/> (10.12.2022)
- Bayat, A. (2006) Ortadoğu’da Maduniyet: Toplumsal Hareketler ve Siyaset, Çev: Özgür Gökmen ve Seçil Deren, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Brady, D. (2019), Theories Of The Causes Of Poverty, *Annual Review Of Sociology*, 45, 155-175.
- Bora, A. (2007), Kadınlar Ve Hane: Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?, Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri İçinde, Ed. Necmi Erdoğan, 97-132, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, A. (2018), Kadınların Sınıfı: Ücretli Ev Emegi ve Kadın Öznelliğinin İnşası, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. (2008), Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika. 2. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. ve Sınmazdemir T. (2002), Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu, İstanbul
- Bürüngüz, N. (2022), Yokluktan İntihara: Türkiye’de Covid-19’un İlk Kısıtlama Döneminde Yazılı Basına Yansıyan İntiharlar, Çalışma Ve Toplum Dergisi, 3 (74) , 1935-1958. Doi: 10.54752/Ct.1142740
- Center For Poverty and Inequality Research (2022), What is “Deep Poverty”?, <https://poverty.ucdavis.edu/faq/what-deep-poverty>, (17.12.2022)
- Chant And Pedwell (2008), Women, Gender And The Informal Economy: An Assessment Of ILO Research And Suggested Ways Forward, ILO: Geneva https://ecommons.cornell.edu/bitstream/handle/1813/100337/ilo_women_gender_informaleconomy.pdf?sequence=1, (08.09.2022)

- Derin Yoksulluk Ağı (2021), Pandemi Döneminde Derin Yoksulluk Ve Haklara Erişim. <https://derinyoksullukagi.org/raporlar/derin-yoksulluk-agi-pandemide-derin-yoksullukla-mu%c-c%88cadele/>, (18.8.2022)
- DİSK-AR (2022), İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Araştırma Bülteni, <https://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2022/03/mart-2022-issizlik-ve-istihdamin-gorunumu-2021-yillik.pdf>, (08.09.2022)
- Dowden, R. & Herald, C. (1978), The Thatcher Philosophy Interview For Catholic Herald, <https://www.margareththatcher.org/document/103793>, (9.9.2022)
- Durkheim, E. (2015), İhtihar, Çev. Zühre İlkelen, Ankara: Pozitif Yayınları.
- Ecevit, Y. (1997), Küreselleşme, Yapısal Uyum ve Kadın Emeginin Kullanımında Değişmeler, Küresel Pazarlar Açısından Kadın Emegi Ve İstihdamındaki Değişimler: Türkiye Örneği, Der. Ferhunde Özbay, İstanbul: İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı.
- Erdem, T. (2003), Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma “Ankara Kent Yoksulları”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, N. (2002), Yok-Sanma: Yoksulluk-Maduniyet Ve Fark Yaraları, Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güler, C. (2021a), Ev İşçiliğinin Türkiye’deki Görünümü: Kapsam, Boyut ve Sorunlar. Ankara: ILO Türkiye Ofisi. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/--ilo-ankara/documents/publication/wcms_803900.pdf, (15.08.2022)
- Güler, C. (2021b), COVID 19 Salgını Döneminde Ev İşçilerinin Derinleşen Sorunları: İstanbul Örneği, Journal of Economy Culture and Society, (64), 183-206.
- Gündüz, K., ve Kısaç, I. (2021), İngiliz Yoksul Yasalarına Giriş: 1349-1531 Dönemi: Bir Çocuk Esirgeme Perspektifi. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi, 56(2), 780-805.
- ILO (2016), Formalizing Domestic Work, International Labour Office: Geneva, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/---travail/documents/publication/wcms_559854.pdf, (14.11.2022)
- ILO (2019), The Working Poor Or How A Job is No Guarantee Of Decent Living Conditions, No: 6, Geneva. https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_696387.pdf, (12.12.2022)

- ILO (2020), Cinsiyete Dayalı cret Farkının lçm: Türkiye Uygulaması, ILO Ankara Ofisi, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_756659.pdf (14.09.2022)
- ILO (2022), Dnyada İstihdam ve Sosyal Grnm: Eğilimler 2022, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_834656.pdf, (19.10.2022)
- International Council On Human Rights Policy (2003), Duties Sans Frontieres: Human Rights And Global Social Justice. Switzerland.
- İnsel, A. (2005). Yoksulluk, Dışlanma ve STK, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No:6.
- İstanbul Planlama Ajansı (2021) Salgında Kent Yoksulluğu, https://ipa.istanbul/wp-content/uploads/2021/08/kent_yoksullugu.pdf, (10.10.2022)
- İSTKA (2017), Mahallem İstanbul Projesi İstanbul Üniversitesi: Karakış Basım, <https://www.istka.org.tr/media/131804/mahallem-istanbul.pdf>, (14.12.2022)
- Kmbetoglu, B. (2002), ‘Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk’, Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı 2002 Bildirileri (Ed. Yasemin zdek), Todaie İnsan Hakları Araştırma Ve Derleme Merkezi, Ankara, 129- 142.
- Letherby, G. (2003), Feminist Research in Theory And Practice. Open University Press.
- MPPN (2022) What is Multidimensional Poverty? <https://mppn.Org/Multidimensional-Poverty/What-İs-Multidimensional-Poverty/>, (26.07.2022)
- Orwell, G. (2013), Down And Out In Paris And London, USA: Penguin Books.
- Oxfam (2022), Why The Majority Of The World’s Poor Are Women, <https://www.oxfam.org/en/why-majority-worlds-poor-are-women>, (17.11.2022)
- nder, H., ve şenses, F. (2006), Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi. İktisat, Siyaset, Devlet zerine Yazılar, Prof. Dr. Kemal Saybaşlı’ya Armağan, (Haz: B. lman ve İ., Akça), 199-221, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Palaz, S. (2015), The Reasons For Women’s Labour Force Non-Participation; Empirical Evidence From Bandırma, Journal of Management and Economics Research , 13 (3) , 435-449.

- Sen, A. (1999), Özgürlükle Kalkınma, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şahin, H. ve Çiçek, Z. (2015), Yoksulların Kendi Özel Durumları İle Farkındalıklarına Dair Bir Alan Çalışması: Denizli İli Örneği. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 48-74.
- Senses, F. (2006), Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk Kavramlar, Nedenler, Politikalar Ve Temel Eğilimler, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şener, U. (2010), Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik, Sosyal Yardım Mekanizmaları ve İlgücü Politikaları. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Politika Notu, 2-22.
- Taşğın, N. (2017), Yoksulluk, İnsan Hakları ve Sosyal Hizmetler. Ankara: Nika Yayınları.
- Taşkıran, G. (2020), Paid Domestic Work As A Tool For Achieving Gender Equality Or Reproducing Gender Inequality, Labor in Turkey: Economic, Political And Social Perspectives İçinde, Ed. Abreg S. Çelem, Pelin Akçağün, 99-115, Germany: Peterlang.
- Thurow, L. C. (1967), The Causes Of Poverty. The Quarterly Journal Of Economics, 81(1), 39-57.
- TÜİK (2021), Gelir Ve Yaşam Koşulları Araştırması-2019, Sayı: 33820, <https://tuikweb.tuik.gov.tr/prehaberbultenleri.do?id=33820>, (9.9.2022)
- TÜİK (2021), Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Yayın Tarihi: 6 Mayıs 2022, Sayı: 45581, <https://data.tuik.gov.tr/bulten/index?p=gelir-ve-yasam-kosullari-arastirmasi-2021-45581>, (19.12.2022)
- TÜRK-İŞ (2022), Haber Bülteni: Mayıs 2022 Açlık Ve Yoksulluk Sınırı, <https://www.turkis.org.tr/storage/2022/05/tu%cc%88rk-1%cc%87s%cc%a7-ac%cc%a7lik-yoksulluk-siniri-2022-mayis1.pdf>, (16.10.2022)
- Toksöz, G., Dedeoğlu, S., Memiş, E. (2014), Türkiye'de Kadın İlgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi, Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Toksöz, G. (2016), Transition from 'Woman' to 'Family' An Analysis of AKP Era Employment Policies from a Gender Perspective, Journal Für Entwicklungspolitik, vol. XXXII 1/2-2016, 64- 83.
- Ulutaş, Ç. Ü. (2009), Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek. Çalışma ve Toplum, 2(21), 25-40.
- UNDP (2021), Multidimensional Poverty And Covid-19, https://feature.undp.org/multidimensional-poverty/?utm_source=web&utm_medium=homepage&utm_campaign=mpi21, (8.9.2022)

- UNFPA (2022), What is Period Poverty?, <https://www.unfpa.org/menstruationfaq#period%20poverty>, (18.12.2022)
- Uyan-Semerci, P. (2010) Dev ve Cce Aynı Yolda: Yoksulluk ve Pozitif zgrlkler, İnsan Hakları İhlali Olarak Yoksulluk İçinde, Der. Pınar Uyan Semerci, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- World Bank (2020), Poverty And Shared Prosperity Reversal Fortune, <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>, (24.9.2022)
- World Bank (2022), Poverty And Shared Prosperity, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/37739/9781464818936.pdf>, (18.12.2022)
- World Health Organization (2020), Coronavirus Disease (Covid 19) Pandemic, <https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19>, (11.03.2020)
- Wright, E.O. (1994), Interrogating Inequality: Essays On Class Analysis, Socialism And Marxism, Brooklyn: Verso.
- Yaşar, S. ve Taşar, M. O. (2019), Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19(38), 118-144.
- Yıldırım, A., Őimřek, H. (2003), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.